

Európa Kollégium Egyetemista Központ, Újvidék

Bata Dorián

VÁLSÁGBAN A DEMOKRÁCIA

*A magyar sajtó első reakciói az 1928-as jugoszláviai parlamenti
merényletre*

TÖRTÉNELEM MŰHELY

EGYETEMISTA:

Bata Dorián

Újvidéki Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

III. évfolyam

MENTOR:

Dr. Orcsik Károly

PROLÓGUS

A két világháború közötti időszak talán a 20. század egyik legérdekesebb időszaka, amit gyakran a válságok korának neveznek (Berend T. 1987), bár én személyesen szeretem használni a változások kora elnevezést is, hiszen az első világháború lezárásával rengeteg dolog megváltozik. Nem csupán egy új világrend alakul ki, de megváltoznak a diplomácia szabályai is, gazdasági, ipari és technológiai forradalom megy végbe; a világ országai olyan kihívásokkal állnak szemben, amelyekhez hasonlóval még nem találkoztak, és az egészet katalizálja a gazdasági válság, amely kiterjed majd az egész világra, a legyőzhetetlen kapitalizmus olyan krízisbe kerül, amely a létét is veszélyeztetni látszik. Ez a rengeteg változás mind rövid idő alatt történik meg, és a különböző államok különböző módon kerestek rá válaszokat, miközben saját, testreszabott válságait is meg kellett oldaniuk.

Az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is válságban volt. Megalakulásától, 1918-tól számos alkalommal vitáztak arról, hogy milyen formában kellene léteznie, ha egyáltalán léteznie kell. A királyság különböző nemzeteinek kapcsolata 1921-ben, a *Vid-napi alkotmány* meghozatala során és után, került először komoly válságba. Ez olyan krízisnek bizonyult, amelyet a második világháborúig nem sikerült megoldani. Az SZHSZ Királyság 1918-ban még alkotmányos monarchia volt, amely rendelkezett működő demokratikus intézményekkel, azonban 1921 után ez a demokrácia válságba került, és olyan mélyre süllyedt, amelyből nem tudott felemelkedni. 1928-ban a demokrácia haláltusáját lövések kísérték a jugoszláv parlamentben, a lövéseket a demokrácia felfüggesztése követte, majd pedig az *Oktrojált alkotmánnyal* a demokrácia megszűnt, és a helyébe a királyi diktatúra lépett.

Dr. Biljana Šimunovic-Bešlin tanárnő 2020-ban azzal a feladattal bízott meg, hogy vizsgáljam meg a magyar sajtót az 1928-as parlamenti merénnyel kapcsolatban, és írjak róla egy szemináriumi munkát. Hála a technológia vívmányainak lehetőségem volt arra, hogy a történelmi Magyarország elszakított területein működő sajtó szerintem legrelevánsabb termékeit olvashassam digitalizált változatban. Munkámban megvizsgáltam Magyarország, Románia és Csehszlovákia egy-egy jelentős lapját, és tulajdonképpen jelen szöveg ennek a 2020-as munkának a kibővített változata. A szemfülesebbek észrevehették, hogy Jugoszlávia hiányzik a felsorolásból. A jugoszláviai magyar lapok ebből az időszakból sajnos még nem kerültek digitalizálásra, a Covid-19-járvány miatt pedig nem volt lehetőségem az archívumokban kutatni, majd személyes elfoglaltságaim újra gátat szabtak ennek a vállalkozásnak, így munkám egyik legnagyobb hiányossága, hogy pont a hozzám legközelebb álló sajtó hiányzik belőle. Időszüke miatt a munkát az említett újságok első reakcióira korlátoztam,

tehát az első olyan cikkekre, amelyek a témával kapcsolatban megjelentek. Fő célom ezen történelmi források feldolgozása és elemzése volt.

Dolgozatom több részből áll annak érdekében, hogy az olvasó minél teljesebb képet kaphasson a kutatásom tárgyáról és a munka folyamatáról. Egy részt szentelek annak, hogy bemutassam a lapokat, amelyeket tanulmányoztam: rövid történetüket, a legfontosabb tudnivalókat róluk, és hogy a vizsgált időszakban milyen körülmények mellett működtek. Fontosnak tartom, hogy a szerzők el tudják helyezni kutatásuk tárgyát történelmi kontextusban, így erre én is törekszem. Ez a célja annak a résznek, ahol röviden és meglehetősen általánosan bemutatom az SZHSZ Királyság (avagy Jugoszlávia) bel- és külpolitikáját. A külpolitikánál elengedhetetlennek tartottam Magyarország és Jugoszlávia kapcsolatának tárgyalását, hiszen az kihatással lehetett a kor újságíróira és szerkesztőire egyaránt. A harmadik részben következik maguknak a cikkeknek az elemzése és bemutatása, illetve összehasonlítása.

A kutatáshoz az *Arcanum Digitális Tudománytárban* és a *Hungaricana közgyűjteményi portálon* lévő digitalizált dokumentumokat használtam. A lapok kiválasztásához az ezeken az oldalakon megtalálható információkat, illetve a Médiatudományi Intézet által kiadott és a források között megjelölt köteteket használtam fel. A horvát–szerb kapcsolatok leírására Branko Petranović *Istorija Jugoslavije 1918-1988* (Jugoszlávia történelme, 1918–1988), illetve Bogdan Krizman *Hrvatska u prvom svetkom ratu* (Horvátország az első világháborúban) című könyveit használtam a legnagyobb mértékben. A külpolitikáról szóló résznél dr. Vuk Vinaver fantasztikus könyvének vettem legnagyobb hasznát, amely a *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933* (Jugoszlávia és Magyarország, 1918–1933) címet viseli.

1. A TANULMÁNYOZOTT ÚJSÁGOKRÓL

Az újságok, amelyeket tanulmányoztam: a *Népszava*, a *Pesti Hírlap*, *Az Est* és a *Pesti Napló* Magyarországról, a *Keleti Újság* és a *Brassói Lapok* Romániából, valamint a *Prágai Magyar Hírlap* Csehszlovákiából.

Magyarország esetében volt a legnehezebb a választás, hiszen Magyarországon számos újság volt ebben az időben, amelyek igen nagy példányszámban fogytak, és amelyek közül számos még ma is létezik. A választásom végül is a *Népszavára*, a *Pesti Hírlapra*, *Az Estre* és a *Pesti Naplóra* esett.

A *Népszava* illusztris helyet foglal el a magyar köztudatban. Szociáldemokrata beállítottságú újságról van szó, amely hosszú története alatt legtöbbször ellenzéki újságnak számított, és annak ellenére, hogy számos alkalommal meghurcolták a lapot, egészen napjainkig fennmaradt. A lap szerkesztői úgy vélik,

hogy a lap gyökerei egészen az 1848-as forradalomig nyúlnak vissza, amikor is megjelenik a munkásság fogalma a magyar köztudatban, és az 1871-ben induló lap ennek a munkásságnak az igényeit szerette volna kielégíteni. 1905-től napilapként jelentkezett, míg előtte hetilap volt. Bár ma erénynek számít az objektivitás, akkoriban és egészen 1945-ig az újság büszkén vallotta, hogy ő a mindenkori szociáldemokrata politika és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt legfőbb szócsöve. A lap működését sem a Monarchiában (1916 és 1917 között rendszeresen cenzúrázták), sem a Horthy-korszak alatt nem nézték jó szemmel (1919-ben a hortisták szétverték a szerkesztőségét, 1920-ban meggyilkolták Somogyi Béla főszerkesztőt, 1921-ben betiltották), így pont az általunk vizsgált események előtt, 1924-től 1928 februárjáig a laptól elvették a kolportázs jogát, és 1925 és 1927 között összesen 347 sajtópert folytattak ellene. Így a kolportázs-jog visszaszerzése után közvetlenül vizsgáljuk majd az újságot, amely töretlenül ellenzéki maradt és ellenállt a Horthy-rendszer cenzúráinak. A lap 2017-ig igen relevánsnak számított politikai témák terén.

A *Pesti Napló* az egyik legjelentősebb napilap a magyar sajtótörténetben, amely kezdeteit szintén az 1848-as forradalomhoz kötheti. 1850-ben jelenik meg első száma, és fennállása során a tulajdonosok váltakozása ellenére is megmaradt mindig liberális polgári politikai napilapnak. Történelmi jelentősége abban is megmutatkozik, hogy hasábjain jelent meg Deák Ferenc „Húsvéti cikke”, illetve jelentős szerepe volt a dualista állam megvalósulásában, hiszen támogatta annak létrejöttét. A *Pesti Napló*hoz köthető még számos médiatörténeti esemény, mint például az első újságírósztrájk (1911). A Tanácsköztársaság idején betiltották, majd 1919-ben újra nyomtatni kezdték, ám számai üresen jelentek meg, mivel cikkeiket cenzúrázták. Ennek ellenére független és liberális újságként tovább tudott működni a Horthy-korszakban, bár a lapra jellemző és a benne megjelenő karakán és vakmerő cikkek miatt várható volt beszüntetése. Az újságot végül 1939-ben végleg (és nem legális eszközök által) beszüntették, és soha többet nem indult újra. Magyarországon a *Pesti Napló* az egyik első számú politikai lap volt egész története során.

A *Pesti Hírlap* „politikailag független, méltányos és kritikus” – áll szlogenként ma az újság weboldalán.¹ Pedig a *Pesti Hírlap* kezdetben éppen arról volt híres, hogy az egyedüli magyarországi újság volt, amelyben nem a szerkesztőség, hanem a tulajdonos (Légrády Károly) szabta meg a lap szellemiségét. A *Pesti Hírlap*, amely 1878–1879-ben indult el, forradalmi újságnak számított Magyarországon a tekintetben, hogy az első tömegújság volt, amely új formátummal és szerkesztési módszereivel azt a célt tűzte ki és szolgálta, hogy száma-ait a lehető legolcsóbban, legkényelmesebben és a legnagyobb számban juttassa el olvasóihoz. Függetlensége abban rejlett, hogy képes volt önmagát bevéte-

¹ Lásd <https://pestihirlap.hu/> (2021.04.18.).

leiből fenntartani, ami az apróhirdetéseknél volt köszönhető. Ezt a módszert Magyarországon először a *Pesti Hírlap* alkalmazta. Kezdetben távol maradt a politikától, hogy ilyen alapon ne veszítsen olvasókat, azonban újságírói Európa minden nagyobb városára kiterjedt hálózatot alkottak, és kiváló képességű munkatársai voltak.² 1902-ben nagy újítás volt a sakkrovat bevezetése, amelyet Maróczy Géza nemzetközi sakknagymester vezetett. Az első világháború alatt a lap politizálni kezdett, és hazafias lappá vált. A háború alatt néha napi 500 000 példány is elfogyott, ezzel – *Az Est* után – a második legolvasottabb újság volt. A Tanácsköztársaság idején szünetelt, majd Horthy pártjára állt, és minden irredenta vélemény, legyen az bármely kicsi, helyet kapott az újságban, sőt idegen nyelvű propagandaanyagot külföldre is nyomtattak. Teljességgel revizionista lap lett belőle. Ennek ellenére releváns maradt, hiszen továbbra is kiváló újságírók³ és minőséges cikkek jelentek meg benne. 1944. decemberében jelent meg az ilyen jellegű *Pesti Hírlap* utolsó száma.

Az Est az akkori magyar sajtóélet egyik legnagyobb vállalkozása volt. Tulajdonosa és főszerkesztője, Miklós Andor előzőleg a *Pesti Napló* közgazdasági rovatvezetőjeként működött, de 1910-ben a laptulajdonos, Surányi József elbocsátotta. Ekkor saját újságot indított, megteremtve ezzel a következő 20–25 év legsikeresebb napilapját. Az újság délben vagy kora délután jelent meg, és még aznap ott volt a vidéki városokban is. *Az Est* igazi bulvárlap volt. Ez nemcsak az utcán, körutakon való árusítást, hanem elsősorban a régi újságsablonok kerülését, az új stílus meghonosítását jelentette. Lapja ötletekben, tartalomban, nyomdai kiállításban egész sor újítást vitt a napisajtóba. Hangja merész volt, felfogása haladó szellemű, de független a politikai pártoktól. Sikeresen igyekezett a szélesebb olvasóközönség igényének megfelelni és maga is alakítani azt. A rövid, egyhasábos vezércikkek az olvasók nagy tömegeinek nézeteire voltak jelentős hatással. A lap egyik fő erőssége a megbízható hírszolgálat volt. Kiterjedt tudósítói hálózatot, jó képességű újságírókat, rámenős riportereket foglalkoztatott. Az aktualitások, a szenzációként tálalt leleplező írások, bűnügyek, a gazdasági és tőzsdei hírek mellett a kor jeles írói színesítették a lapot.⁴ Miklós Andor kitűnő szakemberekkel vette körül magát. *Az Est* rendkívül sikeres vállalkozásnak bizonyult, a lap példányszáma folyamatosan emelkedett. Az első világháború alatt a külföldi sajtó *Az Est*-et idézte a leggyakrabban, a háború idején a lap elérte a félmillió példányszámot. A Tanácsköztársaság idején a többi polgári újsággal együtt betiltották, majd a bukás után újraindult. Ekkor

² 1878 és 1944 között olyan nevek publikáltak az újságban, mint például Mikszáth Kálmán, Tóth Béla, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Jókai Mór, Kosztolányi Dezső, Rákosi Jenő, Kosáryné Réz Lola, Hegedűs Lóránt, Nagy Lajos, Zelk Zoltán, Márai Sándor.

³ Az ország újságírói közül a legjobb fizetést kapták.

⁴ Például Molnár Ferenc, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Móricz Zsigmond.

szélsőjobboldali hadjárat kezdődött ellene, mert a lapot a forradalom egyik előkészítőjének tartották. A szerkesztőség a mérséklet politikáját követte, és igyekezett simulékonyan alkalmazkodni az idők változásához. A szélsőjobbról jövő támadás az elvek nélküli alkalmazkodás, a köpönyegforgatás jelképévé festették át portréját, ám a lapot sokan vették védelmükbe, mint Móricz Zsigmond, aki őszintén megfogalmazta annak célját és lényegét: „Miklós soha nem hazudott. Soha nem hallottam tőle, hogy mást kell írni, mint ami az igazság. Csak az adagolásra vigyázott. Szerkesztő volt: a legnagyobb szerkesztő zseni, akit valaha is ismernem adatott.” Miklós Andor végrendeletében színészno feleségére hagyta vállalkozásait. 365 ember dolgozott szerkesztőségében, kiadóhivatalában és nyomdájában; terjesztésével 6100 alkalmazott foglalkozott. 1939-ben a vállalatot az állam elvette, és *Az Estet* az év végén megszüntették. A szerkesztőség *Pest* címmel, de teljesen megváltozott tartalommal folytatta a lap kiadását. A *Pest* 1944 decemberében jelent meg utoljára, akkor rendeletileg szüntették meg szinte az összes budapesti lappal együtt.

Romániában a magyar sajtó igazi prosperálásnak indult. Mivel a romániai magyarság teljesen elszakadt Budapeستől, és évekig szinte semmilyen magyarországi könyv vagy újság nem érkezett Erdélybe (illetve annak szívébe), így az ottani magyarságnak magának kellett kielégítenie a nagyszámú magyarság igényeit. A magyarság és a magyar kultúra legjelentősebb városai Romániában most Kolozsvár és Temesvár lettek, míg az előtt ezek Arad és Nagyvárad voltak. Bár el kellett telnie néhány évnek, mire az új lapok elérték azt a minőséget, amit a magyarországi sajtó tudott produkálni, de nagyon is beszédes, hogy 1919-ben már csak napilapokból 21 létezett, és ezek közül a legtekintélyesebbek minden évben elég nagy számban fogytak. Románia három kiemelkedő magyar újsága: az 1880 óta létező *Ellenzék*, az 1918-ban alapított *Keleti Újság* (ez a kettő Kolozsvári újság volt), és szintén a háború után alapított *Brassói Lapok*. Mindhárom országos jellegű volt, azonban eléggé cenzúrázott⁵ is. A ***Brassói Lapok*** szenvedte el a legkevesebb cenzúrát, mivel arrafelé lényegesen kevesebb román élt, illetve Bukarest keze sem ért el odáig. Ez volt az oka népszerűségének is. A ***Keleti Újság*** egy radikális polgári újság volt, amely olykor teret adott a kommunista, szocialista és szociáldemokrata nézeteknek is. Legfőbb irányelve egy realista elv, az irredentizmus ellen, azonban büszke is volt magyarságára. A ***Keleti Újság*** inkább irodalommal és kultúrával foglalkozott, politikai ügyekben megbízható volt, de figyelembe kell venni, hogy 1927-től az Országos Magyar Párt birtokába került, tehát pártlap lett.

⁵ A cenzúra és a politikai nyomás nem volt olyan magas szinten, mint Csehszlovákiában az általunk vizsgált időszakban.

Csehszlovákiában ebben az időben szintén sok magyar újság működött, ám ezek működését igyekezett ellehetetleníteni a Beneš-féle kisebbségpolitika és -cenzúra. Az egyik forrásom szerint, a magyar sajtó helyzete Csehszlovákiában rosszabb volt, mint Romániában és Jugoszláviában. Bár törvényileg biztosítva volt a sajtószabadság, a Beneš-kormány mégis igyekezett nemcsak a kisebbségi, de a cseh újságokat is cenzúrázni, sőt nagyszámú külföldi lap is a befolyása alatt volt (nem szabad elfeledni, hogy ekkor – 1928 körül – már a külföldi propaganda [különösen a német propaganda a Szudéta-vidéken] igen veszélyeztette a cseh belső stabilitás, így a korlátozások egyik oka a külföldi befolyás csökkentése volt). Voltak olyan magyar nyelvű újságok (mint például a *Szabadság* Kassán), amelyeket az állam tartott fent, hogy az ellehetetlenített magyar szellemű lapok helyébe lépjenek, ám ezek nagy része sikertelen volt, nagyon kis példányszám-ban fogytak. Kivétel volt ez alól *A Reggel* és később a *Magyar Újság*. Két-ő olyan magyar szellemiségű lapról van szó, amely még ezen körülmények között is igen népszerű tudott maradni. És amelyek közül válogattam: a *Kassai Újság* és a *Prágai Magyar Hírlap*. Választásom a *Prágai Magyar Hírlapra* (PMH) esett, és ennek ezúttal igen egyszerű okai vannak, hiszen egyedül ezen újság számainak találtam meg a(z Újvidékről is elérhető) digitalizált változatát. A *PMH* egyébként politikai, míg a *Kassai Újság* inkább bulvárlap volt. Az 1922-ben induló *PMH* a szövetkezett ellenzéki magyar pártok lapja volt. A kormány mindenféle módszerrel megpróbálta ellehetetleníteni, támogatta vele szemben a már említett *A Reggelt*, majd a szintén kormánypárti *Magyar Újságot*. 1927-ben cenzúra áldozata lett (elkobozták egy teljes számát), majd 1933-ban és 1934-ben is rövid időre betiltották. A *PMH* objektíven nézve (persze figyelembe véve, hogy egy magyar politikai lapról van szó) egy politikai témákban megbízható lap volt. Politikai témái mellett nagy jelentősége volt a magyar kultúra (főleg az irodalom) ápolásában.

2. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

2.1 A jugoszláv belpolitika és a horvát–szerb ellentét genezise

A legtöbb kutató arra a kérdésre, hogy mi vezetett 1928-ban ahhoz, hogy Belgrádban, a jugoszláv parlamentben lövöldözésre kerüljön sor, az a választ adja, hogy a horvát–szerb ellentétek. Ugyanakkor akadnak olyanok is, akik kétklik, hogy ez az ellentét valóban létezik, és inkább egy politikai témáról beszélhetünk. Azonban igen nehéz megfogalmazni, és a régióban élő történészek mind másképpen látják, hogy ennek az ellentétnek mi az oka. Egyszerű

nemzetiségi kérdés? Talán gazdasági kérdés? A válasz az osztályharcban keresendő? Vagy az imperializmusban? Nehéz megmondani, és talán lehetetlenség is eldönteni.

A legfontosabb kérdés az lenne, hogy kinek az akarata volt, hogy Jugoszlávia egyáltalán létezzen? Nem szabad elfelejteni, hogy Jugoszlávia a 20. század terméke, egy olyan ország, amelynek nem volt történelmi előzménye, így legitimitását nem kereshette a történelemben. Létjogosultságát meg kellett teremtenie, ki kellett harcolnia a nemzetközi elismerést. Ehhez azonban hosszú út vezetett, és egyáltalán nem volt egyértelmű a világ számára, hogy Jugoszláviának léteznie kell-e.

Talán természetesnek tűnhet, hogy a nemzetek tavaszának idején, a szintén viharos 19. században egyre több délszláv értelmiségi ismerte fel, hogy a Balkánon élő szláv népek nagyon hasonlóak, és összeköti őket a közös nyelv, amelynek segítségével tökéletesen értik egymást. Egyre populárisabb lett az egy nép gondolata, amely azonos gyökerekkel rendelkezik, és csupán a történelem viharában ágazott szét. A délszláv értelmiséget, ahogy más nemzeteket is, megihlette a német és az olasz nép egyesülését megcélzó forradalmak szele, a polgári társadalom szülte magyar nemzet megjelenése, és a szlávok is egy nemzetállamról kezdtek álmodozni. Egyesek megelégedtek volna egy kezdetben Illíriának nevezett álmossal, amely függetlenül, vagy az Osztrák Birodalmon belül létezett volna. Ennek az ábrándnak teremtettek precedenst, hiszen Napóleon létrehozta a rövid életű Illír provinciát (amely Napóleon birodalmában az Olasz Királysághoz tartozott), amelyet sokan elfogadnak Jugoszlávia szabadabban felfogott előzményeként. Napóleon döntéseinek hála megerősödött az illír mozgalom, amelyet Horvátországban Ljudovit Gaj képviselt, akivel a még török vazallusi szerepben létező szerb állam is kapcsolatba lépett. A szerb oldal hamarosan megfogalmazta hosszú távú külpolitikai programját (ún. *Načertanija*), amely a szerb állam kiterjesztését célozta meg először Törökország, majd Ausztria felé, és a szerb kancelláriák termeiben már folyt a diskurzus egy államról, amit „Szerb–szlovén Császárságnak”, vagy esetleg „Jugoszláviának” nevezhetnének. Mások a pánszlávizmusról álmodoztak. Ezeknek az ábrándoknak a megvalósítására sokáig lehetőség sem volt. A Szerb Fejedelemség függetlenedése a 19. század elején még nem bizonyult elég erősnek ahhoz, hogy szembeszálljon kezdetben csak az osztrák, majd 67 után a magyar akarattal is. Maga a délszlávság sem volt egységes a kérdésben. A szerbeknek egyelőre a saját megmaradásuk volt fontos, főleg a 19. század utolsó negyedében, amikor a szerb állam diplomáciai és parlamentáris krízisen ment át, és aminek következményében szinte teljesen kiszolgáltatta magát az Osztrák–Magyar Monarchiának; a horvátok és a szlovénok még csak politikailag ébredező népek voltak, akiknek a léte biztosítva volt egyébként is a multikulturális birodalomban,

ám nem voltak elég erősek ahhoz, hogy döntően szembeszálljanak a magyar és osztrák adminisztrációval.

Arra a kérdésre, hogy mikortól kezdődik az elégedetlenkedés a délszlávok között a birodalomban, azt lehet mondani, hogy a századforduló felé. A Magyar Királyságban élő népek kezdték felismerni, hogy az uralkodó, avagy államalkotó magyar nemzet és rendi társadalom kiszorítja őket, és nem adja meg a lehetőséget a szélesebb rétegeknek a prosperitásra, sőt kulturálisan is kezdi őket elnyomni. Érezhető volt a magyar politika magyarosító törekvése is (1868-as magyar–horvát kiegyezés). A magyar nacionalizmus mellett nem lehet megfedkezni a német nacionalizmusról sem, amely szintén nem tűrte a szlávokat (szlovéneket és cseheket) a hatalom közelében, és legszívesebben megszabadult vagy elszakadt volna tőlük. A századfordulóra már egyre egységesebben léptek fel a birodalom másodrendű, szláv népei: szlovének, csehek, szlovákok, ruszinok, szerbek és horvátok. Még rémisztőbb volt a szerb nemzet erősödése és az emancipációra való törekvése. Ez a veszély nem abban fejeződött ki, hogy a szerb állam képes lenne katonailag fenyegetni az Osztrák–Magyar Monarchiát, hanem hogy egy balkáni Piemontként szolgálna, ami keserű emlék volt az osztrák császár számára, aki még emlékezhetett, hogy miként veszítette el a birodalom itáliai részeit egy szintén gyengébb észak-itáliai állam miatt. A birodalom vezetését az jellemezte ebben az időben, hogy nem volt képes megoldani a nemzetiségi kérdést, ráadásul hajlamos volt túlértékelni annak veszélyességét. Az a félelem azonban valós volt, hogy a szerb imperializmus egy nagy európai konfliktus szélére sodorhatja az egyébként is hadra kész hatalmakat. A megoldást sokak szemében egy trialista birodalom jelentette, ahol a délszlávok egy külön királyságot vagy provinciát kapnak, és úgy fognak működni a birodalmon belül, mint a Magyar Királyság, azonban ennek érdekében meg kellett volna egyezni a magyar kormánnyal, amely erről hallani sem akart.

Dimitrije Đorđević úgy véli, hogy az első konfliktus a horvátok, szerbek és muzulmánok között 1878-ben kezdődött, amikor a császárság megszállta Bosznia-Hercegovinát (ЂОРЂЕВИЋ 2017, 270–273). Ez a konfliktus etnikai és vallási jellegű volt, amelyet a központi hatalom szándékosan szított tovább. Tulajdonképpen Bosznia és Hercegovina hovatartozása vált vitássá, amelyet mindhárom csoport magának követelt bizonyos történelmi precedensek alapján. A jugoszláv kérdésben kulcsfontosságú volt, hogy Bosznia és Hercegovina kihez tartozik, mert nagy eséllyel annak a nemzetnek a modellje valósul meg a délszlávok egyesítésében, akihez tartozni fog ez a terület. A kormányzat az „oszd meg és uralkodj” elv alapján mindig egy csoportot támogatott: Boszniában a horvátokat, Horvátországban a szerbeket, miközben a Khuen-Héderváry Károly (a Horvát Királyságban) és Kállay Benjámín (Boszniában) fémjelezte adminisztrációk vaskézrel irányították a területeket, és biztosították az asszimilációs folyamatokat, miközben mindezt Szerbia teljesen kiszolgáltatottan

nézte végig az osztrákokkal kötött gazdasági és politikai egyezményei miatt. A kilencvenes években a Monarchia úgy érezhette, hogy sikerült megoldania a jugoszláv kérdést.

A trialista államnak a Monarchián belül legfőbb támogatója Ferenc Ferdinánd volt, akiről (főleg a szlávok) úgy tartották, hogy trónra lépése esetén megvalósítja ezt a tervet, és talán visszaállítja a politikai egyensúlyt a birodalomban. Ez nagyon felerősítette a horvátok önbizalmát, akik már szinte egységesen tudták támogatni annak az ötletét, hogy létrejöjjön ez a megoldás. A délszláv országrész és a Jugoszlávia-koncepció támogatottságának jele a Horvát–Szerb Koalíció⁶ megalakulása volt 1905-ben, amelyet Svetozar Pribičević vezetett, aki arról álmodott, hogy egyesíteni tudja majd a délszlávokat. A Horvát Jogok Pártjának (*HSP – Hrvatska stranka prava*) képviselői, vagyis a „frankpártiak” (*frankovci*), dr. Josip Frank vezetésével viszont a függetlenségre törekedtek, és csak abban az esetben voltak hajlandók beszélni Jugoszláviáról, ha abban a horvát nemzet dominál. Vagy így, vagy úgy, a horvátok számára nem volt kérdés, hogy Horvátország lesz a legerősebb tagja ennek az államnak. Derült égből villámcsapásként érte a horvátokat, mikor a megváltást ígérő Ferenc Ferdinándot éppen egy szerb gyilkolta meg Szarajevóban. Ennek hatására a nagyobb horvát városokban a horvátok a szerbekre támadtak, mivel úgy vélték, hogy minden bizonytalanság a szerb imperializmus érdekében akarják megakadályozni, hogy Horvátország nagyobb autonómiát kapjon a birodalomban. A közös állam gondolata azonban továbbra is élt a horvátok többségének szívében.

Szerbiában csak egy szép álom maradt sokáig Jugoszlávia gondolata, amelyet a Szarajevó felől jövő pisztolyördülések hangja rémálommá változtatott. A háború kitört, azonban a szerb politika elitje nem mondott le a győzelem esélyéről, és a lehető legjobb forgatókönyvre is felkészült. A *niši deklarációban* meghatározták Szerbia háborús céljait, amelyek kimondták minden délszláv nép egyesítését egy nagy délszláv államban. Ahogy a háború haladt, a birodalomban élő délszlávok felismerték, hogy nem bölcs dolog kimaradni az új állam megalakulásáról szóló tárgyalásokról, így megalakult az Ante Trumbić vezette Jugoszláv választmány (*Jugoslovenski odbor*), amely az első legitimációval rendelkező testülete volt a birodalom délszlávjainak, aki magának követelte a jogot, hogy képviselje saját érdekeit, és a sorsukról ne Nikola Pašić döntsön. Ez a testület a tárgyalásztalnál jelentős sikereket ért el, és kezdett a szerb imperialista politikát képviselő Radikális Pártnak a leveisébe köpni azal, hogy korlátozza vagy megakadályozza az esetleges új államban a szerb dominanciát. 1917-ben a *korfui egyezmény* végül sikerült megegyeznie a két

⁶ A Horvát–Szerb Koalíció egy friss párt volt, amit azok a diákok és szimpatizánsaik alapítottak, akik a Prágai Egyetemen hallgatták a csehszlovák állam megalakulásában jelentős szerepet játszó Tomáš G. Masarykot, így Masaryk nemcsak a csehszlovák, de a jugoszláv egyesülésre is hatással volt.

félnek, és felvázolták a megalakuló Jugoszlávia terveit, melyet Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak fognak nevezni, ahol a tagállamok megtarthatják nemzeti jelképeiket, annak érdekében, hogy a szerb nemzet ne próbálja meg a horvát és a szlovén nemzet részvételét akadályozni a hatalomgyakorlásban azzal, hogy egyszerűen beolvasztja őket egy új jugoszláv nemzetbe, amelyben a győztes jogán és a lakosság számának alapján is a szerb nemzet fölényben van; viszont az alkotmányos monarchia és a Karađorđević-dinasztia elfogadásával mégis elfogadták bizonyos értelemben a szerb nemzet elsőbbségét.

1918 őszén már világos volt, hogy a háborút a központi hatalmak el fogják veszíteni, és végeredményben a horvátok és a szlovénok kénytelenek voltak behívni a szerb hadsereget országukba, és kimondani az egyesülést. A „kénytelenek voltak” kifejezést azért használhatjuk, mert az aláírt szerződések ellenére még mindig nem tisztázódott egy csomó kérdés, ami érintette az egyesülést, és bár a délszlávok immáron egységesen támogatták Jugoszlávia megalakulását, egységességet továbbra sem tudtak tanúsítani a tekintetben, hogy ez az új állam hogyan nézzen ki. Azonban az 1918 és 1920 közötti időszak a Balkánon nem a tárgyalások periódusa volt, hanem a tetteké. A horvátok és a szlovének joggal féltek Olaszországtól, amely a *londoni szerződésben* megígért területeket fegyverrel is hajlandó lett volna meghódítani, míg a szlovénok az olaszokon kívül tarthattak az osztrákoktól is, akik szintén fegyverrel akarták megtartani maguknak Szlovéniát. Világossá vált, hogy hiába a wilsoni elvek, Párizsban a béketárgyalásokon súlya lesz annak, hogy a bizonyos területek kinek a katonai ellenőrzése alatt található. Ilyen módon nem maradt más választás, mint gyorsan kimondani a jugoszláv egyesülést, amely nem volt könnyű döntés a kétségek között őrlődő horvát és szlovén képviselőknél (KRIZMAN 1987, 341–361),⁷ és behívni a szerb hadsereget, amely sikeresen állította meg az ellenség offenzíváját és szállta meg a későbbi Jugoszlávia területét is.

A tárgyalóasztalnál valóban volt jelentősége annak, hogy a szerb katonák tartják ellenőrzésük alatt ezeket a területeket. A szövetségesek, de legfőképpen a britek eleinte nem tartották jó ötletnek bármilyen új állam megalakulását a Balkánon, hiszen úgy vélték, hogy az eddig bevált *status quo* elvét (nem szabad elfelejteni, hogy a háborút 150 év relatív béke előzte meg a kontinensen, amit csak apró konfliktusoknak nevezhető incidensek és lokális háborúk szakítottak meg – aminek ügyebár ez a konfliktus is indult – tehát a *status quo* egy működő modellnek mutatkozott sokak számára)⁸ csak akkor lehet fenntartani, ha mesterségesen életben tartják az Osztrák–Magyar Monarchiát, úgy, ahogy ezt tették sokáig az Oszmán Birodalommal is. Ez azonban már lehetetlen volt.

⁷ A tízfős küldöttségben jelen volt Stjepan Radić, Svetozar Pribićević és Anton Korošec, akikkel később a cikkekben is találkozunk majd.

⁸ A béketárgyalások dilemmáiról lásd KISSINGER 2008, 213–262.

A kimerült, hadviselt államok már nem voltak képesek elnyújtani a konfliktust, hogy megoldást találjanak a jelentkező új problémákra, és úgy tűnt, hogy az utódállamok szövetsége talán képes lesz betölteni azt a hatalmi vákuumot, amely az Osztrák Birodalom után marad. Így a franciák unszolására és a realitásokat elfogadva, hogy a nemzetiségek már kezükbe vették saját sorsukat és a birodalom menthetetlenül felbomlott, a britek is beleyeztek az új rend létrehozásába, és Jugoszláviának azt a szerepet szánták, hogy ellensúlyozza az Olasz Királyság balkáni ambícióit.⁹

A háború befejeztével az a forgatókönyv valósult meg, amelytől a horvátok tartottak: a szerb burzsoázia átvette a domináns szerepet: az új kormányban mindössze egy horvát, a külügyminiszter, Ante Trumbić vállalhatott szerepet. A szlovénok nem háborogtak annyit, hiszen rövid történelmük során először érezhették a maguk identitását biztonságban, és a feltételek adottak voltak arra, hogy a szlovén nemzet fejlődhessen. Sokan érvelnek is a mellett, hogy amennyiben Jugoszlávia nem jött volna létre, Szlovénia és a szlovén nemzet sem létezhetne ma, hiszen akárcsak Jugoszláviának, Szlovéniának sincs történelmi előzménye. Abszolút reálisak voltak a szlovén félelmek, hogy egy szomszédos hatalom (Olaszország) bármikor elszakíthatja őket, így érdekében állt a szerbekkel együttműködni. Lényegében a szlovén politika minden alkalommal kiegyezett azzal a féllel, amelyik számára biztosítani tudta a fejlődést (1928-ig általában a szerbekkel), és dominanciára sosem tört Jugoszláviában, hisz erre nem sok esélye volt lakosainak száma alapján. A horvátok viszont egyre távolodni kezdtek a szerbektől. Stjepan Radić Horvát Köztársasági Parasztpártja (*Hrvatska republikanska seljačka stranka – HRSS*) nemcsak a horvát nacionalizmust pártolókat, de szociális helyzete miatt elégedetlenkedő szegényebb rétegeket is táborába gyűjtötte, és Josip Frank Horvát Jogok Pártja sem szűnt meg, ha nem is volt annyira populáris, mint a HRSS. A horvátok sérelme egyszerű volt: a szerb nemzetnek csak számbeli fölénye és szárazföldi hadereje van, míg gazdaságilag elmarad Horvátországtól és Szlovéniától, így követelik, hogy ez a két nemzet, de legalábbis Horvátország, kapjon autonómiát, saját parlamentet, úgy, ahogy ez a Monarchiában is volt. A szerb burzsoázia, aki a legjobban profitált a kialakult helyzetből, persze hallani sem akart erről.

Berend T. Iván szerint a *Vid-napi alkotmány* volt az a pont, ahonnan kétségtelenül számítható a szerb és a horvát nemzet antagonizmusa (BEREND T. 1987, 277). Jugoszláviának vitathatatlanul szüksége volt egy új alkotmányra. A minden értelemben homogén Szerbia hirtelen egy multikulturális, több-

⁹ Ezzel az értelmezéssel lehet persze vitatkozni. Általában erre az időszakra is ráragasztják a realista külpolitika bélyegét, amelynek ugyebár a legfőbb szószólója Kissinger volt. Úgy tapasztaltam, hogy a marxista szerzők is többé kevésbé egyeznek a „kissingeri megközelítéssel”, bár szeretik hangsúlyozni a szociális viszonyok, így például a kommunizmus megjelenésének a jelentőségét is.

vallású ország lett, ahol, hála az Osztrák–Magyar Monarchia anakronisztikus maradványainak, több pénznem, több és elavult gazdasági és kereskedelmi törvény, valamint többfajta büntetőjog is érvényben volt. Biztosítani kellett továbbá új szociális reformokat, és rendezni a nemzetiségi viszonyokat. Az alkotmányozó nemzetgyűlésben ismét csak a szerb képviselők kerültek többségbe, a nemzetgyűlést dominálta a Demokrata Párt (*Demokratska stranka*) és a Szerb Radikális Párt (*Srpska radikalna stranka*) koalíciója. A különböző pártok nem tudtak megegyezni abban továbbra sem, hogy milyen elvek alapján kellene újraszervezni az országot, viszont a királyságnak sürgetően szüksége volt az új alkotmányra, így az a döntés született, hogy egyszerű többséggel fogadják el az alkotmányt, ami a szerb burzsoá réteg győzelmét hozta volna szoros eredménnyel. Emiatt a többi párt képviselője úgy döntött, hogy nem vesz részt a szavazáson, és a képviselők többsége – a szavazatra jogosultak majdnem fele – nem adta le a szavazatát. Az alkotmányt elfogadták, azonban az alkotmánynak a lakosság és a politikai elit legnagyobb része felfüggesztéséig ellenzője volt.

A helyzetnek nem kedvezett a külpolitika sem, ahol Olaszország állandó nyomást gyakorolt Jugoszláviára, aki egyértelműen nem tudta magát megvédeni, és rossz viszonyt ápolt szinte minden szomszédjával. 1920-ban aláírták a *rappalói szerződést* Olaszországgal, amely értelmében a béke árát Rijeka (Fiume) és számos dalmáciai város függetlenedése jelentette. A tárgyalásokon Ante Trumbić (a horvát politika egyik legprominensebb alakja) is részt vett, aki a szerződés aláírása után lemondott miniszteri posztjáról. Valójában nem lehet okolni a szerbeket ezért a külpolitikai sikertelenségért. Számos körülmény közrejátszott, és lényegében a legtöbb volt, amit Jugoszlávia elérhetett, ha valamilyen módon elkerüli a háborút. A horvátok azonban a veszteségeikért a szerbeket okolták, mert azok nem törődtek kellően a horvát érdekekkel, csak a sajátjaikkal, és szándékosan gyengíteni akarták a horvát nemzetet.

A dolgokat tovább fokozta, hogy az új parlamentáris rendszerben tulajdonképpen a királyi diktatúráig a pártok vagy nem voltak képesek kormányt alakítani, vagy a kormánypártok koalíciói nem működtek, vagy a kormánypárt nem volt képes kormányozni, amelynek következménye minden esetben az volt, hogy a kormány nem töltötte ki mandátumát, és kénytelen volt lemondani. Ez a rendkívüli politikai instabilitás azért alakult ki, mert Sándor király háttérbe szorította Pašićot, aki tulajdonképpen összefogta azelőtt a szerb politikai pártokat. Pašić haláláig (1926) a Szerb Radikális Párt még így is az egyetlen pártnak bizonyult, ami kormányt tudott volna alakítani, azonban Pašić halálával a Szerb Radikális Párt is komoly válságba került. Ez mind kedvezett a királyi hatalomnak, azonban az instabilitás nem kedvezett a külpolitikai helyzetnek, így a király érdeke a jelenlegi keretek között ütközött az ország érdekével. A király számára nem maradt más, mint hogy a kereteket megváltoztassa.

1928-ban júliusában a parlament a *nettunói egyezmény* miatt vitázott. A nettunói egyezményt az abszolút domináló Radić-féle, immáron Horvát Parasztpárt (*Hrvatska seljačka stranka – HSS*) képviselői ismét a szerbek árulásaként értelmezte, és emiatt még durvább vitákat folytattak a parlamentben. Bár a sértegetés és a fizikai erőszakkal való fenyegetőzés addig is jelen volt a parlamentben, valódi erőszakig még nem fajultak a dolgok. Ezek a szóváltások és sértegetések vezettek oda, hogy már halálosan is fenyegették egymást a képviselők, és június 20-án (szerdán) Puniša Račić be is váltotta ígétét, és a helyszínen agyonlőtte Pavle Radićot, Đuro Basaričekot, míg a párt vezetője, Stjepan Radić később, a kórházban halt bele a lövések okozta sérülésekbe. A Szerb Radikális Párt elhatárolódott az gyilkosságtól, azonban a horvát képviselők meg voltak győződve, hogy a merényletet előre kitervelték. Olyan vélemények is voltak, hogy a király bízta meg Račićot, hogy kövesse el a merényletet annak érdekében, hogy könnyedén bevezethesse a királyi diktatúrát. Mindenesetre az esemény valóban kedvezett a királynak, aki hamarosan és szinte ellenzék nélkül függesztette fel a demokratikus intézményeket, majd az alkotmányt, és így vált tulajdonképpen Jugoszlávia az első királyi diktatúrává Európában, amely példát más balkáni országok is követték hamarosan.

2.2 A jugoszláv–magyar kapcsolatok

Az SZHSZ Királyság és a Magyar Királyság kapcsolata a két világháború között igen összetett és változó volt. Jugoszláviának 1918-ban komoly követelése voltak Magyarországgal szemben, amelyek még Pécs városát is magukba foglalták, sőt Pécsét és szénbányáit a szerb katonák sokáig megszállás alatt tartották. A trianoni békével a szerbeknek a délszláv irredenta igényeit sikerült nagymértékben, ha nem is teljesen kielégíteniük Magyarországra felé. Onnantól kezdve igyekeztek Magyarországgal jó viszonyt ápolni, hisz nagyobb veszélyt jelentett rájuk Olaszország, aki igyekezett őket körbeölelni ellenséges országokkal. Magyarország ellen hangolta a délszláv külpolitikát a csehszlovákokkal kötött szövetség, amely a kisantant kezdetét jelölte. Magyarország azonban érezte az SZHSZ Királyság nyitottságát, amely nem lehetett elégedett a kisantant nyújtotta védelemmel, hisz az kizárólag Magyarországtól védte meg, akitől magától nem tartott. Olaszország helyzetében azonban kulcskérdés volt Magyarország szerepvállalása, és nagyon is kívánatos volt, hogy ha kitör a háború Olaszországgal, akkor Magyarország neutrális maradjon. Magyarország a másik részről fontosabbnak tartotta, hogy megtörje az egyébként sem túlságosan egységes kisantant szövetségi rendszerét, és Jugoszlávia lehetőséget jelenthetett az izolációs gyűrűből való kitörésre. A jó viszony jele az intenzív

kereskedelem, amely kereskedelmi kapcsolatra és árucserére mindkét országnak nagy szüksége volt.

1927-ig ez volt tehát a két ország külpolitikai iránya. Jugoszláviának, hogy megakadályozza a háborút Olaszországgal; Magyarországnak, hogy megtörje a kisantantot. A döntés azonban Magyarország kezében volt, hisz neki, Jugoszláviával ellentétben (hála az ügyesen vezetett külpolitikának) volt választása céljának elérésére. A kisantantot vagy Olaszország, vagy az SZHSZ Királyság segítségével, de meg kell, hogy törje. Olaszország egy stabil állam volt, Mussolini fasiszta államát sokan csodálták Európában, amely állam középhatalom létére valódi nagyhatalomként tudott sikeresen viselkedni, és hajlandó volt kockáztatni a kicsit határozatlan egykori szövetséges hatalmakkal szemben, akik nem tudtak határozott álláspontot képviselni. Az SZHSZ Királyság belső instabilitással küszködött, a szétesés szélére került, és valószínűleg látszott, hogy az első nagyobb válság komolyan megviselheti a fiatal államot. Magyarország (realista szempontból) a legjobb döntést hozta meg, mikor úgy döntött, hogy Olaszország oldalára áll, azonban ennek az volt az ára, hogy ismét visszakerült a kisantant izolációs gyűrűjébe. 1927-ben megkötötte az *áprilisi paktumot* Olaszországgal, amely szövetség majdnem a kisantant széteséséhez vezetett (Románia garantálta neutralitását, amennyiben Olaszország hadat üzen Jugoszláviának), amely – Jugoszláviára nézve – katasztrófát egyedül Franciaország intervenciója állította meg. Jugoszlávia és Magyarország két ellenséges politikai blokkba került, és ennek megfelelően változott meg a közvélemény hangulata is, azonban kicsit váratlanul Jugoszlávia nyitott Magyarország felé, amely nyitást a magyar kormány elfogadta, és újra intenzív és barátságosabb lett a két ország kapcsolata. Az 1927-es és 1928-as évek leginkább egy sakkjátszmához hasonlítottak. Olaszország ügyesen tologatta bábúit, és hála az Anschluss kiváltotta krízisnek és különböző egyezményeknek, nagyon közel volt ahhoz, hogy Jugoszláviának sakkmatot adjon úgy, hogy azon ne háborodjon fel a nemzetközi közvélemény nagy mértékben. Jugoszlávia belső instabilitása, a háború kilátástalan képe, a szövetségi rendszer, amelyet Mussolini kiépített és amely elszigetelte Jugoszláviát minden szomszédjától; mind-mind azokat kezdték igazolni, akik az ország szétesését jósolták. Ilyen körülmények között dördültek el a parlamentben a lövések, és ilyen körülmények között érkezett Jugoszlávia megmentőjeként II. Sándor király, aki megakadályozta a szétesést, de megsemmisítette a demokráciát.

Ami a lövöldözés idejében létező magyar–jugoszláv kapcsolatokat illeti, azt mondhatjuk, hogy a két ország inkább barátságos hangulatban, de ugyanakkor bizalmatlan kapcsolatban volt. Magyarország az SZHSZ Királysággal szemben barátságos volt, ám nem habozott gyengíteni annak nemzetközi tekintélyét, amennyiben azt büntetlenül megúszhatta. Igazság szerint ebben az időszakban a két állam a nagyhatalmi politikálásnak volt inkább az elszenvedője,

mintsem a külpolitika önálló cselekvője. Ez a látszólagos jó, de ugyanakkor bizalmatlanságon alapuló viszony ebben a kiszámíthatatlannak tűnő időszakban a közvéleményt is befolyásolta, amely nem viszonyult a másik felé ellenségesen, ám meg kell jegyezni, hogy a magyar közvéleményt már ekkor uralta a revizionizmus gondolata, amely mozgalom fellángolt az *áprilisi paktum* megkötése után.

3. AZ ESEMÉNYRŐL BESZÁMOLÓ CIKKEK ELEMZÉSE ÉS BEMUTATÁSA

A munkámban tehát a magyarországi *Népszavát*, *Pesti Naplót*, *Pesti Hírlapot* és *Az Estet* a romániai *Keleti Újságot* és *Brassói Lapokat*, valamint a cseh-szlovákiai *Prágai Magyar Hírlapot* tanulmányoztam.

Melyek azok a dolgok, amelyekre figyelni kell, illetve magam is figyeltem a cikkek elemzésekor?

Elsősorban az események, azok kapcsán a perspektíva esetleges változása a különböző országokban, más-más beállítottságú lapoknál. A heti- és napilapok valamilyen közönségnek akarnak megfelelni, így az általuk közölt információ igyekszik tükrözni a nép hangulatát, eltalálni annak érdeklődési körét, így rekonstruálhatjuk, hogy az eseményekből melyek azok a mozzanatok, amelyek a közönséget a szerkesztők és szerzők szerint érdekelték.

Másodsorban az okokat kell keresni. Azokat a részeket, amelyek az események okaira utalnak, vagy konkrétan megnevezi azokat egy-egy szerző, mert ez utal arra, hogy egy adott réteg vagy társadalom miként értelmezi, értelmezheti, vagy éppen a cikk befolyásának hatására hogyan fogja értelmezni az eseményeket. Az okokhoz kapcsolódnak a következmények is, azok, amelyeket azonnal érezni lehet, és azok, amelyek a szerző szerint esetlegesen bekövetkezhetnek. A következményeknél kiemelt figyelmet kell szentelni a nemzetközi fogadtatásnak (legkézenfekvőbb a bukaresti konferencia, ám London reakciói is gyakran megjelennek a cikkekben), továbbá Olaszország és a fasizmus kapcsolatba hozására a történesekkel, illetve a szerb–horvát ellentétnek, valamint a balkáni mentalitások az esettel való összefüggésére.

Fontosak a személyek is. Fel kell ismerni, hogy kik azok, akik a szerző szerint befolyásolják a történesek, vagy fontos szerepet játszanak az eseményekben. Ilyenkor előnyt élvezhetnek azok a szereplők, akik ismertek az adott közönség számára. Így a cikkekben figyelni kell Sándor királyt és megítélését, szerepének és hozzáállásának leírását, megszólalásait, de hasonlóan fontos Stjepan Radić, Anton Korošec és Svetozar Pribićević is, mivel ők már ismert nevek voltak az Osztrák–Magyar Monarchia idején is. Pribićević egykor Buda-

pesten és Prágában is élt. Továbbá funkciójából fakadóan fontos a külügyminiszter, dr. Vojislav Marinković, a gyilkos Puniša Račić, és az áldozatok Ivan Pernar, Đuro Basariček, Pavle Radić és Ivan Granda személye is.

A részletek és a cikkek közötti eltérésekre is figyelmet kell fordítani. A legfontosabb, hogy a cikkek a lényegi kérdésekben az igazat közvetítsék, szinte elvárhatatlan az, hogy azok minden egyes pontban az igazságot tükrözzék. A történészek számára is az kell, hogy a legfontosabb legyen, hogy az újság beszámolója a legfontosabb dolgokban ne tévedjen: tehát gyilkosság történt, csupán Račić lőtt, szerbek támadtak horvátokra, Stjepan Radić sebesült meg, és Pavle Radić halt meg, 20-án a szerb szkupstinában történt, a határokat és telefonkapcsolatot lezárták, illetve megszakították, mik a következmények. A többi információ már csak részletkérdés, és nem befolyásolja különösebb mértékben a közönség életét: hol sérültek meg az áldozatok, pontosan kik a szereplők (mármint ezek magánélete és korábbi tevékenységei), hogyan menekült el a tettes, hogyan kapták el, hány golyót és honnan lőtt, hogyan zajlott a vita, ami megelőzte, a kórházi kezelés, temetés, a tüntetésekről szóló részletek stb. Ezek kevésbé fontosak, néha nehezebb róluk tudósítani, így gyakran tévednek is a szerzők.

3.1 Népszava

A *Népszava* egy nappal az eset után, június 21-én (csütörtökön), hangzatos címmel kezdi beszámolóját az esetről: *Kettős gyilkosság a jugoszláv szkupstinában; Revolverrel érveltek a radikálisok; A paraszt párt igyekszik megakadályozni a helyzet elmérgesedését*. Majd a később egy nagyon dramatisztikus bevezetést ír, amit így kezd: „»Itt vérnek kell folynia!« – kiálltatták a szkupstina keddi ülésén a radikális képviselők.” Majd hozzáfűzik, hogy a radikálisok úgy gondolják, hogy a többség uralmát, akár gyilkosság árán is biztosítani kell. Ezután a cikk írója elmondja, hogy a lövöldözés az ellenzék obstukciója miatt kezdődött. Úgy gondolja, hogy ennek a feszültségnek, amely az ellenzék és a hatalmon levő párt között van, Olaszország az oka, mert hatalmas nyomást gyakorol fasiszta politikájával a jugoszláv döntéshozókra, akik nem egyeznek abban, hogy hogyan kellene ezt a problémát (a jugoszláv–olasz rossz nemzetközi viszonyt) megoldani. Elmondja, hogy a kormány azzal a szándékkal ült le, hogy döntésekkel rendezzék az olasz–jugoszláv viszonyt, ám a szerző szarkasztikusan megjegyzi, hogy nincs meggyőződve, hogy a revolverlövés segítettek volna a helyzeten. Majd kijelenti, hogy a fasiszmus (amely szerinte „szellemi ragály”) az előidézője a lövöldözésnek.

Ezek után részletesebben beszámol az eseményekről. Kiemeli, hogy a radikális „Toma Popovits” (Toma Popović) fenyegette meg először halálosan

a parasztpártiakat, miután akkora lárma lett, hogy felfüggesztették az ülést. Csak ezután csatlakozott hozzá „Punisa Racsics” (Puniša Račić), aki egyetértett Popović kijelentésével, majd elkezdtek egymást sértegetni az ellenzékiekkel. Végül Pernar (Ivan Pernar) képviselő tolvajnak nevezte Račićot, aki kérte az elnököt, hogy büntessék meg Pernárt, mert különben fegyvert ránt (amivel már előtte is fenyegetőzött). Mikor látták, hogy Račić mire készül, néhányan „Obradovics” (Obradović) miniszterrel az élen megpróbálták a fegyvert elvenni tőle, de ez megfenyegette őket is, majd hat golyót lőtt az ellenzék közé. Lelőtte Pernart, majd a tőle a fegyvert elvenni akaró „Baszaricseket” (dr. Đuro Basariček). Ezután a szerző szerint Račić „magánkívül” kezdett el lövöldözni. Lelőtte „Grangyát” (Ivan Grandža), aki „Radics István” (Stjepan Radić) elé ugrott, ezután Radićot gyomron lötte, majd az utolsó tárbán levő golyóval agyonlőtte „Pavle Radicsot” (Pavle Radić). A képviselők azonnal a sérültekkel kezdtek el foglalkozni, így Račić az ablakon keresztül meglépett. A gyilkosság hírére a parlament előtt tömeg gyűlt össze, amit a rendőrök oszlattak szét. Pavle Radić és Basariček azonnal meghaltak, Stjepan Radić kritikus állapotba került.

Délután a szkupstina döntést hozott, hogy a temetés és a kezelés költségeit az állam állja, és az elhunytak családjának nyugdíjat fognak fizetni. A radikálisok és a kormány nem vállal felelősséget: „a felelősség egy elvetemült lelkiismeretét terheli”. Délután 5-ig mind külfölddel, mind a vidéki városokkal megszakítottak minden kapcsolatot. A király estére manifesztumot ír, amit a kormánytagokkal állít össze, és itt nagy hiánynak számít „Marinkovics” (dr. Vojislav Marinković) külügyminiszter távolléte, aki ekkor Bukarestben tárgyalt. Este fél kilenckor a kormány kijelentette, hogy nem mond le. Majd „Korošec” (Anton Korošec) bejelentette, hogy az országban teljes a rend és a nyugalom. A gyilkos, Puniša Račić este feladta magát. A parasztpárt Zágárból a népet nyugalomra inti, ám nem fogadja el a kormánypárt részvétnyilvánítását, mivel úgy hiszi, hogy a merénylet előre el volt tervezve.

Ezután a bukaresti konferenciáról írnak, és a szerző szerint a gyilkosságnak semmilyen hatása nem volt a tárgyalásokra, sőt, meg sem tudjuk, hogy eljuttott-e a hír Bukarestbe.

Az *Népszava* cikkéről elmondható, hogy a cikk első felében szeretné a fasizmussal kapcsolatba hozni a merényletet, ám ezenkívül teljesen objektív módon közli a híreket, és nem izgatja az olvasót senki ellen. A cikk szerzője helyesen látja, hogy a konfliktus közvetlen forrása Olaszország, ami azonban a konfliktus igazi oka volt, az a jugoszláv elit ellenségeskedése és döntésképtelensége, ami miatt egymásra mutogatnak. Talán apró észrevétel, hogy nem közli azt, hogy a parasztpártiak még Popović fenyegetése előtt komolyan sértegették a kormánypártiakat (amiről a következő cikkek alapján az újságíróknak még Csehszlovákiában és Romániában is tudomásuk volt), így a parasztpártiak ár-

tatlanabbaknak tűnnek, ami érthető is, hisz Radicék nézetei közel állnak a *Népszava* által vallott eszmékhez.

3.2 Pesti Hírlap

A *Pesti Hírlap* – mivel napilap – több számában is foglalkozik az esettel, és június 21-én közli az esetet. Meglepően nem a címlapon, hanem az 5. oldalon, annak ellenére, hogy csak 21-én négy oldalon át terjed az eset tárgyalása. A lapnál látszik az, amit még az előző fejezetekben írtam általánosságban róla, hogy könnyedén forgatható és lényegre törő. Hasonlóságot mutat a ma megszokott sémákkal, amit akár a közösségi médiákban is megfigyelhetünk. Címként ez áll: *A szkupstinában vérfürdőt rendezett egy kormánypárti képviselő a horvátok között*, majd alatta szintén telt betűkkel és címszavakkal összefoglal mindent, amit az esetről tudni kell: „Radics Pált és Baszaricsek képviselőt halálos lövés érte. – Radics István súlyos haslövést kapott. – Még három horvát képviselő sebesült meg. – Radics Istvánt megoperálták; állapota súlyos. – Sándor király kétszer látogatta meg a horvát parasztpárt vezérét. – Zágrábban tüntetések voltak. – Megrendült a Vukicsevics [Velimir Vukičević – B. D.] kormány helyzete.” A többi újsághoz képest ez a közlésmód modernnek nevezhető, és valóban jelezheti a tömegkultúra felé tett lépéseket, hisz az olvasó már első pillantásra rengeteg információval találkozhat, azonban ez nem minden.

A beszámolót a szerző június 20-ával kezdi, és nagy részletességgel tudósít a vita folyamatáról. A szerző szerint a vitát „Radics István” (Stjepan Radić) kezdi, aki disznóknak, állatoknak és barmoknak nevezi a radikális képviselőket, akik nem valók a parlamentbe. A vitába „Svetozar Pribicsevics” (Svetozar Pribičević) is beszáll, aki első világháborús sérelmeket említ fel azzal, hogy a radikálisok obstrukciójára emlékezteti a képviselőket. Majd „Mestrovics” (Ivan Meštrović) sérelmezi, hogy nem vitték be a jegyzőkönyvbe „Toma Popovics” (Toma Popović) és „Racsics” (Puniša Račić) előző napi (június 19.) fenyegetéseit, miszerint: „itt még fejek fognak lehullani, és addig, amíg Radics Istvánt nem verik agyon, nem lesz nyugalomunk”. Majd Meštrović figyelmeztet: „ha ez a gyilkos hangulat nem szűnik meg, az az ország halálát fogja jelenteni”. Popović ekkor elkezdi Radićot hibáztatni, és stílusát egy kocsiséhoz hasonlítja, majd nemzeti alapra helyezi át a vitát azzal, hogy szegyennek nevezi a horvát nép számára, hogy Radić a vezérük. Majd ezt mondja: „ha így folytatják a sértegetést, garantálom, hogy fejek fognak lehullani”. A vita és hangzavar közepette szólal fel Račić (akiről elmondja a szerző, hogy „montenegrói származású”), aki szolidaritást vállal Popovićyval, és elmondja, hogy ő szerb képviselőként a szerb érdekeket védi, és kijelenti: „más fegyvert is kész vagyok ragadni, és

azzal Szerbia érdekeiért síkra szállni”. Erre Pribićević reagált, hogy vigyázzon, mert ezt Londonban is hallani fogják, és egész Európa tudni fogja, hogy bának velük, horvátokkal (ez érdekes megjegyzés, mert Pribićević horvátországi szerb, és nem egyszerű horvát volt). Majd Pernar megvádolta Račićot, hogy meglopta a boszniai muzulmánokat. Račić erre figyelmeztette Perić elnököt, hogy ha nem bünteti meg a képviselőket, akkor maga fogja azokat agyonlőni, majd mikor nem kapott kielégítő választ, hirtelen átsétált az ellenzékhez, és lövöldözni kezdett. Először „Grandza” (Grandá) képviselő sérült meg, majd Stjepan Radić, és mikor Pavle Radić Stjepanhoz fordult, őt is agyonlőtte. A képviselőkhöz orvos érkezett, aki azonnal megállapította, hogy Pavle Radić meghalt, Basariček később a kórházban halt meg, míg Stjepan Radićot – bár saját lábán kivánszorgott a folyosóra (!) – súlyos sérülésekkel kórházba szállították. A következő oldalon említi, hogy egy bizonyos „Jelastics” (bizonyára Jakov Jelašić) is megsérült. Račić pisztolyt szegezve az elé kerülőkre a miniszteri szobába sietett, és az ablakon keresztül távozott, majd autóba ülve elhagyta Belgrádot.

A körülményekről elég sokat megtudunk a következő oldalakon, de szembetűnő, hogy sem Olaszországot, sem a nettunói konvenciókat nem hozza a szerző összefüggésbe a merénnyel, amit annak a számlájára írhatunk, hogy a *Pesti Hírlap* ebben az időben egy Horthyval szimpatizáló lap, tehát valószínűleg azért nem történik meg a dolgok összefüggésbe hozása, mert az rossz fényt vetne Magyarországra akkori olaszbarát (és revízióval kecsegtető) politikájára. Ezt leszámítva megtudjuk, hogy Vukićević az, aki közli a királlyal a híreket dél körül, és a király már egy órákor meglátogatta a sérülteket. Stjepan Radićot a lap szerint háromszor is meglátogatta egy nap, amiből az első találkozáson Radić az „Éljen a király” köszöntéssel fogadta, majd közölte vele, hogy túl kell élnie, hogy befejezhesse terveit. Radićot barátja, egy bizonyos „dr. Gotlieb” kezelte, aki a Zágrábi Egyetem professzora volt, mellette kezelte még egy bizonyos „Klepacs”, aki szintén az egyetem professzora. Ők ketten este érkeztek Radićhoz.

Elmondják, hogy Ivan Pernar tüdőlövést kapott így helyzete kritikus, Grandá (akire itt „Grandia”-ként hivatkoznak) kezét a golyó szétronscolta, de nincs életveszélyben, míg Radić – bár a golyó a beleit nem sértette meg, így egy szerencsésebb sérülésről van szó – kritikus állapotban van, mivel cukorbeteg. Basaričeket és Pavle Radićot még este Zágrábba szállították, és pénteken (22-én) temették őket, a minisztertanács határozata szerint állami költségen. A tanács megszavazta a „szolgálatuk teljesítése közben elhunytak” családjának állami „segélyezését” is.

A lap beszámol róla, hogy Račić önként adta fel magát. Bevallása szerint önkívületi állapotban volt, és nem tudott arról, hogy mit is tesz, és tagadja, hogy szökni próbált volna, csupán magánügyeit intézte el, megírt pár levelet, és

azonnal visszatért Belgrádba. Mindeközben Zágrábban hatalmas gyász volt az elsőre hihetetlennek tűnő hírek hallatán. Szinte minden ház ablakába fekete lobogót lógattak ki, és többen az utcára vonultak. A tüntető tömegnek „Predavac képviselő” mondott beszédet, aki tovább izgatta a tömeget azzal, hogy „ismét horvát vér ömlött, de remélhetőleg ezúttal nem hiába”. A tömeget a szerző tudósítói szerint az hatotta meg legjobban, hogy Pavle Radić három, Basariček hat árvát hagyott hátra. A média szerint Pavle Radić utolsó szavai a „Gondoskodjatok a feleségemről és a gyerekeimről” voltak. A következmények között még felsorolják, hogy a belgrádi tőzsde azonnal megérezte a merényletet, illetve a Vukičević-kormány várhatóan le fog mondani.

Az utolsó rész *A belgrádi véres színjáték három sztárja* címet viseli. Ebben a szerző megnevezi a merénylet három esetleges kulcsfiguráját, és utal rá, hogy ők lehetnek az okai ennek a vérengzésnek. Az első „Markovics Lázár” (Lazar Marković), akit a szerző tudása szerint Radić megvádolt a merénylet előtt, hogy az eseményeket megelőzően két nappal (tehát 18-án) a népet felszólította a *Jedinstvo* nevű lapban, hogy öljék meg a parasztpárt vezetőit. Tény, hogy a cikket egy bizonyos „Ifkovics” (bizonyára Ivković) írta, akinek a véleményére nem kell adni, és a cikk az újságírók szerint nem Marković stílusára vall. De a szerző nem zárja ki, hogy – mint Szerbiában igen gazdag és befolyásos ember – köze lehetett a gyilkossághoz. A másik „sztár” maga a „főparaszt” Radić, aki a szerző szerint „zseniális de nem elég elővigyázatos agent-provokátor”. A harmadik „sztár” inkább két személy, a Pribičević testvérek. Svetozar Pribičevićről igen kritikusan és ellenségesen beszél. Elmondja róla, hogy fő támogatói a horvátországi szerbek; hogy már 1918-ban tervezte megöletni Radićot, amiről az áldozat maga is tudott; hogy kegyvesztett politikus a királynál; illetve, hogy olyannyira nagyravágyó, hogy a szerb trónra pályázik; kiépített propagandamechanizmusa van, és nem retten vissza semmilyen eszköz vagy intrika bevetésétől. Testvérét, Milant azzal vádolja, hogy a magyarokat „Rigómezőre” (Koszovóra) telepítené, és helyükre már eddig is telepített „dobrovólyacokat”, illetve azon katonai tisztek egyike, akik meggyilkolták Aleksandar Obrenovićot, és szerinte köze volt Drašković belügyminiszter meggyilkolásához is.

A Pesti Hírlap egy láthatóan nagyon jól tájékozott lap, amely rengeteg információval szolgál, bár nem igyekszik annyira megfejtetni a merénylet okát, és azt inkább a személyes konfliktusok számlájára írná fel, mintsem hogy összefüggésbe hozza az ország kül- és belpolitikai válságával. Bár érződik a már említett területen a revizionista hozzáállás, törekszik az objektivitásra, és nem izgat senki ellen. Az ellenséges hangnem egyedül Stjepan Radićnál érezhető, mikor a bolsevik kapcsolatairól ír, illetve kétszínű politikálásáról; valamint észlelhető a Pribičević testvérekkel szemben is. Érdekes, hogy az újság a királygyilkosságot sérelmezni látszik, és úgy fest, hogy a magyar társadalom számára az ilyesmi nem elfogadott, hiszen az elítélő hangnem a királygyilkossággal szemben má-

sik lapoknál is megfigyelhető (pl. *Keleti Újság*). A tájékozottsága és hitelessége a lapnak a fejlett tudósítási hálózatnak köszönhető, akik gyorsan, részletekbe menően és pontosan tudnak visszajelzéseket küldeni Budapestre. Nem kizárt, hogy ez a hosszú cikk több szerző munkája, amit az eltérő helyesírás is alátámaszt (például Grandá nevének két különböző típusú írása a cikk elején és végén).

3.3 *Pesti Napló*

A *Pesti Napló* a *Pesti Hirlaphoz* hasonló címközléssel kezdi cikkét *Vérfürdő a belgrádi szkupstinában*, ami alatt alcímében röviden közöl mindent, amit a cikk szerint tudni érdemes: „Racic [Račić – B. D.] képviselő nyílt ülésen agyonlőtte Radics Pál [Pavle Radić – B. D.] volt minisztert és Baszaricsek [Đuro Basariček – B. D.] képviselőt s Radics István [Stjepan Radić – B. D.], Grandia [Ivan Grandá – B. D.] és Pernar [Ivan Pernar – B. D.] képviselőket életveszélyesen megsebesítette – Lezárták a jugoszláv határt és a telefonforgalmat, amely csak az esti órákban nyílt meg ismét – Lemond a kormány? – A szkupstinát elnapolták”. Ezt követően – szintén a *Pesti Hirlaphoz* hasonlóan – a képviselők vitájáról számol be, azonban itt már beszámol Stjepan Radić sértéséről, amely nemcsak a radikális képviselőket, de a nettunói konvenciók következményében (amelyet a cikk még nem említ) kialakult helyzetet is minősíti: „Olyanok vagytok, mint a barmok, akiket a vágóhídra visznek.” Ezután ebben a napilapban nem Pribičević, hanem „Rasics” (Račić) az, aki ezúttal az ellenzékét figyelmezteti, hogy ez a magatartás rossz fényt vet az országra a külföldiek szemében. Majd Račić utal a horvát képviselők destruktivitására: „A jugoszláv államnak néhány évvel ezelőtt megkezdett konszolidációját a jugoszláv nép egy részének rágalalmazása és árulása megghiúsítja.”

Ezután a szerző megpróbálja pontosan rekonstruálni a merényletet: a fent olvasható kijelentésre hatalmas zaj támadt a parlamentben, ami miatt „Perics” (Perić) elnök elhagyta helyét, és ezzel felfüggesztette az ülést is, mire Račić a szónoki emelvényre állt, és revolverét a kezében tartva felszólított mindenkit, hogy ne próbáljanak beleavatkozni a Pernarral folytatott vitájába. Račićot „Vuicsics” (Milorad Vuičić) igazságügyi miniszter kísérelte meg mérsékelni, de Račić már ekkor tüzelt, és Pernar bal tüdejét találta el, mire az összerogyott. „Bazaricsek” (Đuro Basariček) próbálta lefogni Račićot, mire az lelőtte a képviselőt, majd Stjepan Radićra szegezte a pisztolyát, és gyomron lőtte. Eltalálta még Grandá képviselő bal karját, aki Radićot akarta védelmezni. Amikor Pavle Radić Stjepanhoz sietett, akkor Račić utolsó golyójával őt találta el a bal tüdőjén, közvetlen a szíve felett. A jelenlevő orvosok kezdték ellátni a sebesülteket.

Basaričeket, Stjepan és Pavle Radićot „bekötözték” ugyan, de Basariček pár percen belül meghalt, míg Pavle „kámforinjekciót” kapott, és azt követően halt meg. Stjepan Radićot és Pernart kivitték, Granda saját lábán tudta a termet elhagyni. Račić feltartóztatathatatlannal hagyta el az épületet, és a szerző tudomása szerint még keresi a rendőrség.

Ez a cikk is beszámol róla, hogy a király meglátogatta a sebesülteket, majd felhívást intézett az olvasókhoz, hogy „ne engedjék kihasználni az ország nyugtalanítására a parlamentben történt szomorú eseményt, amelyet egy ember bünténye idézett elő”. Majd a lap belgárdi tudósítójára hivatkozva leírja, hogy Pernar állapota rosszabbodott, és komplikációktól tartanak.

A következő hasáb a *Bukaresti szó és belgrádi tett* címet viseli, ami a kisantant éppen zajló bukaresti konferenciájára utal. A szerző Beneš beszédét tudósítja, és kritikának veti alá, ironikus megjegyzéseket téve arra, hogy Beneš a status quo alatt a kisantant külpolitikájában a trianoni béke fenntartását érti, utalva rá, hogy nem tud fellépni egységesen például a „Szovjet-Oroszországgal” szemben. Majd ismét kellő gúnnyal jegyzi meg, hogy „[m]ialatt az újságírók Bukarestben ezeket a doktori értekezéseket szorgalmasan lejegyzetelték, az alatt Belgrádban Racic kormánypárti képviselő agyonlőtte Radics Pál ellenzéki képviselőt” – majd folytatja – „[n]em valamilyen magántermészetű nézeteltérés volt az oka ennek a büntetnek.” Elmondja, hogy a „nettunói egység” ratifikálásáról vitáztak, és talán a merényleten kívül „egyéb is történt a szerb szkupstinában és Szerbiában.” De mivel minden kapcsolatot megszakítottak külfölddel, ennél többet nem tudnak, ám a szerző szerint Benešnek ebből is látnia kell, hogy „más az elmélet és más a gyakorlat. Az állandó elem és változó elem kivül még van valami: az élő nép” – gúnyolta tovább a kisantant „doktor urait”, akik a szerző szerint nem értik, hogy a nép nem ért egyet az alkalmazott politikával.

„Jugoszláviát a kisantant politikájában úgy tologatják ide-oda, mint egy egységes s tetőtől talpig vasból és cementből megépített bástyát. Radics Pál halálrávált arca tisztán azt bizonyítja, hogy Jugoszláviának más gondja is van, mint az állandó elem és a változó elem.” Ebben az idézett részletben a szerző nagyon jól látja, hogy milyen valódi problémával küzd a külpolitikában kívülről egységesnek és erősnek látszó Jugoszlávia. Ezt az idézetet egy frappáns hasonlat követi, miszerint Jugoszlávia „nem játszhatja a tömör bástya szerepét a külpolitika sakkasztóján”. Majd kiáll Horvátország és a horvátok mellett, akik szerinte szeparatista harcot vívnak Szerbiával, amióta Jugoszlávia megalakult, és a szerbek ebben a harcban még a „balkáni eszközökben sem voltak válogatósak” – utalva itt a balkániak vadságáról szóló sztereotípiákra, és hozzáfűzve, hogy az események a szkupstinában az ő szavait igazolják.

Ezt követően a további következményekről tudósít, miszerint a radikális és demokrata kormány várhatóan le fog mondani. Majd a belgrádi tudósító

(aki több helyen is M. M. D. monogrammal ír alá) szavait olvasva tudjuk meg, hogy az ország meglehetősen nyugodt, és ennek érdekében nem kellett alkalmazni különösebb intézkedéseket, „mert kétségtelen, hogy Racic tette egyéni akció, amelyért rajta kívül senki mást nem lehet felelősségre vonni.” A jugoszláv lapok legtöbbje felháborodását fejezte ki. Közben Stjepan Radićhoz két zágrábi egyetemi professzor érkezett, hogy kezeljék, akik bizakodóak, hiszen a lövés csak a hashártyát sértette meg, bár kifejtették, hogy felmerülhetnek komplikációk, mert Radić szív- és cukorbeteg. Majd közli, hogy Svetozar Pribićević a halottak és sérültek láttán „heves sírógörcsöt kapott”.

A lap beszámol arról is, hogy Račić Korošec belügyminiszternél jelentkezett, aki nem volt hajlandó egy gyilkost fogadni, de a rendőrök elvitték, ahol „Petrovics vizsgálóbíró” és a belgrádi rendőrfőnök együtt hallgatták ki.

Megtudhatjuk azt is, hogy Korošec engedélyt adott az újságoknak, hogy közöljék a történeteket, mindössze annyit jegyzett meg, hogy: „Tárgyilagos és békességes tudósításokat közöljenek, mert csakis egyetlen embernek a cselekedetéről van szó...” Közben a minisztertanács a szkupstinát bizonytalan időre elnapolta. A határzár és a kapcsolatok megszakítása a külfölddel délután 5-ig tartott. Délután még Vukičević elnök hosszas kihallgatáson vett részt a királynál, majd közölték, hogy a két halottat állami költségen temetik el, családjuk állami nyugdíjat fog kapni, illetve Stjepan Radić, Jelašić, Pernar és Grandža sérült képviselők orvosi kezelési költségeit szintén az állam fedezi majd. Este még egyszer összeült a miniszteri tanács, de a cikk új információkat nem közöl, azonkívül, hogy a gyászbeszédet a pénteki temetésen Svetozar Pribićević fogja tartani. Külön bekezdésben ír arról, hogy Zágrábban tízezres tömeg volt a „nagygyűlésen” (valószínűleg a tömegmegemlékezésre gondol), ahol „Rafavec képviselő” tartott beszédet, aki súlyosan elítélte a gyilkosságot, de mérsékletességre kérte a tömeget. Nem is történt nagyobb incidens. Ugyanekkor a HSS-ben a képviselők úgy hiszik, bizonyítani is tudják, hogy a gyilkosság előkészített volt, ezért visszautasították a miniszterelnök részvétnyilvánítását.

A bukaresti tudósító közli, hogy a hírt „Antics” (Antić) követ közölte „Marinkoviccsal” (Marinković) még a délelőtti folyamán. Marinković csak délután közölte Titulescu román külügyminiszterrel és a többi politikussal (pl. Benešsel) a hírt, akik megrendülésüket fejezték ki.

A lap még sikeresen készített egy interjút is a belgrádi gyorsvonat egyetlen utasával, bizonyos D. nagykereskedővel, aki csak pár percre szállt le a Keleti pályaudvaron, majd továbbállt Prágába. Elmondta, hogy sokan indultak el Belgrádból (a szerző furcsállja is, hogy a Pestre érkezéskor egyedül volt), ám legtöbbjük a pályaudvaron fordult vissza a hír hallatára. Elmondta, hogy a vonatot minden állomáson megrohmozták az emberek, akik kíváncsiak voltak a történésekre, amit érdekesnek talált, hiszen az újságok még ekkor nem írtak az esetről, mégis a hír vidékre is gyorsan eljutott. Igen jól tájékozott ember volt, aki

pontosan beszámolt a dolgokról, ami nem is csoda, mert Újvidékig Nagy Ödön magyar képviselővel utazott, aki közel volt a merényletnek (négy lépésnyire ült Radićtól), és aki a képviselő segítségére sietett. Elmondása szerint az újvidéki pályaudvaron több száz ember rohamozta meg a képviselőt, aki elmondta, mit látott, és ez felizgatta a népet.

Zágrábban nagy gyász volt, és felszólították az üzleteket, kávéházakat, hogy tartsanak zárva, a házak ablakaiba fekete zászlót kellett kitűzni. Este a tömeg megrohamozta „*Arco nagyiparos*” gyárát, és bevették annak ablakait, a cikk tanúsága szerint csupán azért, mert nem helyezte ki a gyászlobogót. A vandallizmust csak a rendőrség tudta erővel megakadályozni, az incidensben tízen megsérültek, ebből négyen súlyosan.

3.4 Az Est

Az Est napilap 22-én, pénteken közli a híreket címlapján, és folytatja azt a lap második oldalán. Címként nagy telt betűvel ez szerepel: *A gyilkos szerb képviselő vallomása a merényletről. – Nyílt levelet intézett a választóihoz. – A meggyilkolt Radicsnak [Pavle Radić – B. D.] hét gyermeke volt.¹⁰ – Radics István [Stjepan Radić – B. D.] állapota javult.*

A cikk főleg „Punisa Racicra” (Puniša Račić) koncentrál, és nem is foglalkozik magával a merénylettel, annak lefolyásával. Ez meglepő, és ennek okát csak találgatni lehet. Lehetséges, hogy mivel egy napot késik a két rivális pesti napilaphoz, a *Pesti Napló*hoz és a *Pesti Hírlaphoz* képest, akik részletesen és több oldalon keresztül tudósítanak az eseményről, a szerkesztőségnél úgy vélték, hogy a merénylet lefolyásának már nem érdemes különösebb figyelmet szentelni, és inkább a gyilkossal foglalkoznak. Első hírként azt közlik, hogy Račićot három órán át vallatta a vizsgálóbíró, és Račić azt vallotta, „hogy tettének oka a végéig felfokozott izgalom volt. Személyében sértették meg és mint montenegrói ember a sértést nem hagyhatta megtorlatlanul, mivel pedig a szkupstina elnökétől nem kapott elégtételt, maga szerezte meg magának. A golyót megsértőjének, Pernarnak szánta, de aztán elvesztette önuralmát és tovább lövöldözött anélkül, hogy tudta volna mit cselekszik.” Érdekes a Račić montenegrói származására történő hivatkozás, ahol a többi cikkhez képest először indokolják meg, hogy miért is fontos ezt megemlíteni. Montenegró újkori és középkori történelmében igen nagy problémát jelentett a vérbosszú szokása, amit törvényben csak a 18. század második felében tiltottak be, ám a szokás nem szűnt meg igazán, hála a montenegrói közösségek elszigeteltségének a hegyes domborzatnak kö-

¹⁰ A *Pesti Hírlap* három gyerekről számol be.

szönhetően és az infrastruktúra hiányának. A cikkben elmondják, hogy Račić szegény származású montenegrói ember, így teljesen valószínű, hogy benne még élhetett ez a szokás, és becsületének megsértése (hogy egész pontosan mit érzett sértésnek Račić, arról ez a cikk nem számol be) – amelyen kívül a szegény montenegrói embernek egyebe nagyon nincs (B. D. megjegyzése) – valóban hamar a bosszúra sarkalhatta Račićot: „A parlamentben megsértették, tehát mint montenegrói szerb elégtételt vett magának a montenegrói szellem és becsület parancsai szerint.” Račić a lap szerint szerette választóit, és „mindig az ő érdeküket tartotta szem előtt, és értük személyes és anyagi áldozatokat is hozott, [...] fájlalja, hogy ezentúl nem fog dolgozhatni hazájának és királyának javára”. A cikk idézi a radikális párt lapját, a *Samoupravát*, amelyben elhatárolódnak az esettől: „Punisa Racic cselekedete, amely minden jóérezésű embert fájdalommal és gyásszal töltött el, kárhozatos és borzalmas cselekedete volt egy minden emberiségéből kivetkőzött egyénnek, aki féktelenségben nem ismer határt, egy durva egyéni cselekedete, amelyre mentség nincs.” A *Samouprava* még leírja, hogy az ok az ellenzék személyeskedése, amely minden tárgyilagos vitát ellehetetlenít, „de ez nem lehet mentség a visszataszító cselekedetre”. Az *Est* szerint „zágrábi lapok” kiemelik, hogy nem a szerbek horvátok ellen történt merénylete volt ez, hanem egyéni akció (ami nem kizárható, hiszen mind a király, mind a belügyminiszter parancsba adta, hogy mérsékeljék a nép indulatait). A cikk elmondja azt is, hogy bár Zágrábban vannak tüntetések, azok nem változtak utcai zavargásokká.

Az *Est* beszámol Stjepan Radić állapotáról és a *Pesi Hirlappal* homlok-egyenest ellentétes hírrel szolgál, miszerint „Pribicevics Szvetozár” (Svetozar Pribičević) hosszú időt töltött „Radics István” mellett, majd „fehér köpönyegben” maga is segédkezett az operáció alatt. Az operáció után Pribičević azt nyilatkozta, hogy „nem képes nyilatkozni... annyi biztos, hogy a következmények nem lesznek jók”. Pavle Radić feleségének délután mondták el a hírt, aki a hét gyermekkel azonnal férje holttestéhez sietett, majd sírva borult rá, mikor Sándor király megérkezett és megrendülten vigasztalni kezdte az özvegyet, aki erre azt mondta: „Imádkozni fogok, hogy férjem élete az utolsó áldozat legyen és most már a szerbek megbéküljenek a horvátokkal...” Ezután beszámolnak arról, hogy „Dr. Gotlieb” kezeli Stjepan Radićot, aki ebben a cikkben a zágrábi kórházi főorvosként van megjelölve.

Igen érdekes, hogy a cikk a külföldi lapok reakcióiról is beszámol; a belgrádi és zágrábi lapok mellett az angol sajtó reakciójáról is. Itt a *Times*, a *Daily Telegraph*, a *Morning Post*, a *Daily Express* és a *Daily Chronicles* újságok híreiről esik pár szó. A *Times* kicsit védelmébe veszi az ellenzékét, illetve megjegyzi, hogy lehetetlen megmondani milyen hatása lesz ennek Horvátországban. A *Daily Telegraph* szerint ez messzemenő nemzeti és nemzetközi következményekhez vezethet, és a két vezér vértanúsága után a parasztpárt megerősö-

dését jósolják. A *Morning Post* az esetet a nettunói egyezmény miatt kialakult durva vita következményeként minősíti. A *Daily Express* szerint az eset hasonlít az Aleksandar Obrenović meggyilkolása körüli helyzethez. Míg a *Daily Chronicles* a HSS-t az ír nacionalista párthoz hasonlítja.

3.5 Keleti Újság

Meglepő lehet, de a romániai újság, név szerint a *Keleti Újság* az egyike azoknak, amelyek a legtöbbet foglalkozik a témával, és amely nagyon élesen bírálja a merényletet. A szalagcím június 22-én – akárcsak a PMH-nál – mérsékelt, ám alatta már a következő sorok szerepelnek alcímként: „A nettunói egyezmények betervezése robbantotta ki a pártszenvedélyeket – Súlyos politikai következményei lesznek a példátlan események”.

A cikk szerzője leírja, hogy „Marinkovics” (dr. Vojislav Marinković) külügyminiszter két nappal a merénylet előtt váratlanul terjesztette be a parlament elé a nettunói egyezményt, ami felháborította az ellenzéket, és felszólították a kormányt a lemondásra. Itt is kiemelik, hogy „Radics István” (Stjepan Radić) „barmoknak” nevezte a vita során a radikális képviselőket, és ők ekkor azzal fenyegetőztek, hogy „ezt nem fogják megúszni vér nélkül”. Ekkor rekesztik be az ülést, amikor is 23 képviselő indítványozza, hogy vizsgálják ki Radics István elmeállapotát. Erre az ellenzék tiltakozni kezdett a halállal való fenyegetőzés miatt. Másnap reggel Radics István ismét barmoknak nevezte a radikálisokat, amire ismét nagy lármá kerekedett, mire „Perics” (Ninko Perić), a szkupstina elnöke felfüggesztette az ülést, és ekkor „Racics” (Puniša Račić) fegyvert rántott. „Radics Pávelt” (Pavle Radić) lőtte le először, akihez a képviselők odarohantak, de hiába, Radić azonnal meghalt. Majd leírja, hogy „Paszarics” (dr. Đuro Basariček) képviselő is azonnal elhunyt, míg „Pertner” (valószínűleg Ivan Pernar), „Granja” (valószínűleg Ivan Grandić) és „Radics István” súlyosan megsebesültek. A szerző szerint Račićot sikerült lefegyverezni is letartóztatni. Azonban azt is leírja, hogy a képviselők azonnal egymásnak estek, ám a zavargás hamar abbamaradt. A szerző azt állítja, hogy „leírhatatlan az izgalom” Zágrábban és Belgrádban, és hogy a politikai körök úgy vélik, hogy komoly következményei lesznek az ügynek.

Ezután egy másik parlamenti ülést idéz, hogy szemléltesse, milyen hangnemben beszélnek egymással a képviselők, és hogy ez nem egyedi eset volt. Majd elmondja, hogy a képviselők észre sem vették, hogy Stjepan Radić megsebesült, és eszméletlenül fekszik a padok között, de mikor felfedezték, akkor a horvát képviselők lövöldözni kezdtek. Majd kifejti és elítéli, hogy a parlamentben ilyen dolgok megtörténhetnek, ugyanakkor nincs meglepve, hiszen

„odaát” gyakran a nyers erő jelenti az érveket. Majd megemlíti, hogy épp most „ünnepelték” a királygyilkosságot is, amely 25 évvel korábban az Obrenovićok helyére a Karađorđevičeket tette a trónra. Majd azt mondja, hogy olyan a helyzet Jugoszláviában, hogy a képviselő mintha nem is „a parlament folyosóin, hanem csatatér felé vonulna”. Majd elmondja, hogy „Pasityot [Nikola Pašić – B. D.], hazája Bismarkját”, fiatal korában kétszer ítélték halálra. Majd csodálkozik azon az állapoton, hogy hogy lehet az, hogy Stjepan Radić is például egy nap börtöntöltelék, másnap miniszter, aztán ismét börtöntöltelék. Majd azt mondja, hogy bár Jugoszlávia kezdi rohamosan felvenni a nyugati civilizáció karakterjegyeit, jogérzéke nem fejlődik, e miatt az „átörökített romantikus szenvedély miatt, amely úgy látszik a Balkán népeinek megváltoztathatatlanul sajátja”.¹¹ Majd kifejezi meglepettségét, hogy bár a verekedés, inzultálás napirenden van a parlamentben, valamint „8-10 éve” nem tudnak rendes kormányt alakítani, és csak a demokrácia látszatát tartják fenn, azért a fényes nappal történő gyilkosság példátlan. Majd leírja, hogy Pavle Radić meghalt, míg Stjepan Radić, Basariček és Pernar súlyosan megsérültek.

A szerző közli, hogy a merényletnek csak látszólagos oka a nettunói egyezmény ratifikálása, valójában a radikálisok sosem túrték a parasztpártiakat. Leírja, hogy régóta vannak diáktüntetések is Jugoszláviában, aminek az oka, hogy Olaszországgal rossz viszonyt ápol Jugoszlávia, és mivel háborúzni nem bír, nem tudnak megegyezni ezzel a „kényszerbarátsággal”. A másik ok, hogy a kormánypárt nem akar együttműködni a hatalmas parasztpárttal, és bevonni azt a kormányzásba. A parasztpártiak sérelmei, hogy a radikálisok korrumpáltak, megvesztegethetők, és az ország morális tekintélyét mélyen aláaknázzák. A szerző egyetért és helyesli a parasztpárt korrupció elleni harcát. Bevallja, hogy ő Romániából nem tudja azonban azt megmondani, hogy Radićék nem lennének-e ugyanolyan korrumpáltak. Elmondja, hogy a jugoszláv sajtó szerint Radićnak vannak kommunista kapcsolatai, hogy kapcsolatban van a bolgár bolsevikokkal, hogy tárgyal Horthyval, és hogy ő is hallott a köreikben jelentkező korrupcióról. Majd leszögezi, hogy csak azt tudja biztosan, hogy Radićék egy elnyomott tartományt védenek, és hogy egy parasztdemokráciáért küzdenek, egy olyan nagy és homogén tömeg képviselőiben, amelyet Belgrádban ignorálnak.

Végül kérdéseket tesz fel: Lesz-e forradalom Horvátországban? Kormánybukás? Polgárháború? Mi lesz a nettunói egyezményrel? Ugyanakkor elmondja, hogy nem biztos, hogy negatív vége lesz a dolgoknak, és pont ez a szörnyű eset vezet majd oda, hogy beismerjék a jugoszláv képviselők, hogy az erőszak nem vezet sehova, és a végén megbékélnek.

---

¹¹ Ezt egyébként Branko Petranović »homo balkanicusnak« nevezi, és az eset kapcsán könyvében említi.

A következő cikkben a bukaresti konferenciáról közli, hogy a gyilkosság híre eljutott a konferenciára, ám nem tudni, hogy ez milyen hatással volt a képviselőkre, hiszen a konferencia kapcsán biztosan nem lehet mondani.

A *Keleti Újság* cikke amellet, hogy sokat foglalkozik az eseménnyel, sok hibát is tartalmaz. Azonban a cikk egyes nagy tévedései ellenére lényegében igazat mond, és megegyezik a többi cikk tartalmával. Ez a cikk már csöppet sem objektív, tele van szubjektív véleményekkel. A szerzőnek egyértelműen negatív képe van a jugoszláv parlamentarizmusról, ez azonban önmagában még nem jelenti, hogy szerb- vagy jugoszlávellenes. Ezt alátámasztja, hogy többször is reményét fejezi ki a helyzet javulása érdekében, és nyíltan nem kiált és nem is izgat a jugoszlávok ellen, vagy épp az SZHSZ Királyság széteséséért. Bár egyértelmű a szimpátiája a horvátok és a parasztpárt iránt, azért törekszik mindkét oldal szempontját figyelembe venni, és reális, aktuális kérdéseket vet fel.

Érdekes, hogy az, amit a *Népszava* szerzőjénél kifogásolni lehet, hogy nem beszél a konfliktus közvetlen és közvetett okairól, a *Keleti Újság* szerzőjének épp az erőssége. A cikk szerzőjének véleménye hasonlít Branko Petranović történész későbbi értelmezéséhez, ami persze nem jelenti azt, és ezt a szerző sem állítja, hogy az igaz interpretációt vallaná,¹² de bizonyosságot ad a szerző jó képességeiről, hogy a rendelkezésére álló információk segítségével relatív rövid idő elteltével is egy helytálló interpretációval tudott szolgálni. Mindenesetre a hetilap cikke a személynevek rossz és téves közlése mellett (aminek a szokatlan kiejtés lehetett az oka, esetleg telefonon diktálhatták neki a neveket, és akkor érthette őket rosszul, vagy lehetséges az is, hogy az informátora hibázott) a szerző felkészültségét és a jugoszláv ügyekben való tájékozottságát bizonyítja.

3.6 Brassói Lapok

A *Brassói Lapok* hetilap 22-én számol be az eseményekről rendkívül szűkszavúan, mindössze pár mondatban. Ez annak tudható be, hogy Brassó távol esik az eseményektől. A tudósítás nem is Belgrádból, hanem Bukarestből érkezik, amelyből szinte semmit nem tudunk meg. A lap még a gyilkos személyazonosságával sincs tisztában, hiszen azt írják, hogy azt csak most állapítják meg

---

¹² Érdekességként említjük, hogy az Újvidéki Egyetem BTK professzora, dr. Goran Vasin rendszeresen kritizálja előadásain Petranović értelmezését, és a szintén az Újvidéki Egyetemen tanító dr. Slobodan Bjelica is többször elavultnak nevezte Petranović Jugoszlávia történelméről írt könyvét, annak ellenére, hogy hivatalos tankönyvként továbbra is használják a hallgatók a vizsgákra való felkészülés során. Dr. Bjelica és dr. Vasin inkább fogadják el dr. Milorad Ekmečić értelmezéseit.

(holott Puniša Račić még 20-án feladta magát), aztán kicsit ellentmondásosan leírják, hogy a hatóságok elfogták (ami szintén kicsit pontatlan). Emellett azt írják, hogy „Radics Pál” (Pavle Radić) halálosan sebesült meg, míg „Radics István” (Stjepan Radić) könnyebben, mellettük pedig még három képviselő sérült meg (tehát nem tudósítanak Basariček haláláról). Továbbá nem taglalja a merénylet okát és annak körülményeit, csak tudósít az esetről a 8. oldalon. Lehetséges, hogy a lap olvasóit ez a téma nem érdekelhette, hiszen Jugoszlávia messze fekszik Brassótól, de a szükséztudás oka lehet a tájékozatlanság és a kapcsolatok, tudósítók hiánya is.

3.7 Prágai Magyar Hírlap

A *Prágai Magyar Hírlap* (PMH) szintén június 21-én már jóval mérsékeltebb címmel kezdi beszámolóját, ahol a szalagcím alatt, amely objektíven közli a történetet, a következő olvasható: „Jugoszláviával megszakadt a telefonkapcsolat – A Radics obstrukció borzalmas intermezzója.” De ezután nagy tömören közlik, hogy a nagy lárma miatt az ülést felfüggesztették, „majd ebben a pillanatban Punisa Racics [Puniša Račić – B. D.]” lövöldözni kezdett, és annak ellenére, hogy megpróbálták elvenni tőle a fegyvert, agyonlőtte „Radics Pált” (Pavle Radićot). Ezután leírják, hogy ki is volt Radić, hol született, mikor és hol lett először képviselő, hangsúlyozva csehországi kapcsolatait, hogy Prágában járt egyetemre, és Csehországban közéleti szereplő volt, felesége is egy cseh nő. Olvashatunk arról is, hogy míg „Radics István” (Stjepan Radić) börtönben volt, ő vezette a parasztpártot.

Értesülünk arról is, hogy a radikálisok és a parasztpártiak nagyon régóta viaskodnak, és az ellentétek nagyon mélyek közöttük, de ezúttal a vita a netunói szerződés ratifikálása körül kerekedett, amit az ellenzék obstruált. Stjepan Radić volt szerintük a legnagyobb ellensége ennek a szerződésnek, és úgy fogalmaznak, hogy „nem múlt el ülés, hogy Radics valami nagy botrányt ne rögtönzött volna”. Kedden, egy nappal a merénylet előtt „barmoknak” nevezte a radikálisokat. A szerző szerint „Popovics Thoma” (Toma Popović) ezután fenyegette meg halálosan Radićot, ami után nagy vita kerekedett, és a kormánypárt képviselői írásban kérték, hogy Radić elmeállapotát vizsgáltsák ki. Erre az ellenzék javaslata, hogy zárják ki a fenyegetőző képviselőket. A szerző úgy véli, ezek a merénylet előzményei.

A végén közli, hogy 14:30-tól megszakadt a telefonkapcsolat Jugoszlávia és Csehszlovákia között. A következő oldalon beszámol a Kisantant bukaresti konferenciájáról, ahol elmondja, hogy a Kisantant tagjai kifejezik egységüket.

Közöl egy rövid interjú Benešsel is, de nem tud arról, hogy a nemzetközi kapcsolatokra volt-e bármilyen hatással az aznapi merénylet.

A cikk objektíven és tömören közli az eseményeket, nem izgat senkit, nem ítél el senkit. A merényletet nem hozza kapcsolatba sem Olaszországgal, sem a fasiszta hatalmak külpolitikai nyomásával. Azontúl, hogy említi a nettunói szerződést, mintha az csak egy közvetett dolog lenne, amelyről épp vitáznak. A cikk szalagcíméből látható, hogy a szerző, tehát valószínű az olvasó számára is sokkal fontosabb volt a Csehszlovákiát érintő következmények közlése, tehát a telefonkapcsolat megszűnése, és szinte másodlagos dologként jelenik meg az, hogy miért is szakad meg ez a kapcsolat. Egyedül annyiban téved, illetve nem tud arról, hogy „Basaricsek dr.” (Đuro Basariček) is meghalt a merényletben: úgy ír róla, hogy csak komolyan megsérült. Hibaként említhető az is, hogy egy kicsit nehezen érthető, hogy pontosan mi történt kedden (19-én) és szerdán (20-án).

3.8 Konklúzió

Az első fontos megállapítás a kutatás során, hogy az elolvasott magyarországi sajtó jóval megbízhatóbb forrásnak bizonyult, mint a csehszlovákiai és romániai. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy a külhoni sajtóorgánumoknak 1920 után újra kellett szerveződniük, míg a magyarországiak folytathatták addigi munkájukat. Továbbá az sem mellékes, hogy mivel Magyarország aktívabb és hevesebb külpolitikát folytat egy külpolitikai válság következtében, talán a magyar közönség is jobban érdeklődik a külföldi hírek iránt.

A lapok általában a horvátokkal szimpatizálnak, ám döntően nem köteleződnek el mellettük, és törekszenek az objektivitásra, mindkét fél szemszögének megvizsgálására. Nem szerbellenesek, inkább a radikálisokkal nincsenek megegyezve. Nincs bennük uszítás senki ellen, sokkal inkább megbotránkozás jelentkezik a parlamentben történetek miatt, ahol kifejeződik, hogy a magyar parlamentarizmust fejlettebbnek és civilizáltabbnak érzik.

A balkáni emberekről számos sztereotípiát megfogalmaznak, ami utal a balkániai elmaradottságára és vadságára, esetenként civilizátlanságára, de soha nem feltételezik, hogy ezektől a rossz tulajdonságoktól nem tudnak a balkániaiak szabadulni.

A világháborút megelőzően az európai politikát a legitimizmus jellemezte 150 éven keresztül. Ez lehet az oka annak, hogy a lapok többsége elítéli és újra felhossa az Obrenović-dinasztia trónfosztását és a fejedelem megölését, amely esemény független az 1928-as történésektől, ám a magyar újságírók számára évtizedekkel később is szégyenteljes cselekedetnek számít, amit fel kell újra hozni.

ELEMZETT TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

- Népszava*, 139. szám, 1928. jún. 21. 271. p.¹³
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Nepszava/>
Pesti Hírlap, 139.szám, 1928. jún. 21. 531–534. p.
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/PestiHirlap/>
Pesti Napló, 139.szám. 1928. jún. 21. 513–515. p.
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/PestiNaplo/>
Az Est, 140.szám, 1928. jún. 22. -235–236. p.
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/AzEst/>
Keleti Újság, 138.szám, 1928. jún. 22. 209–210. p.
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/KeletiUjsag/>
Brassói Lapok, 142. szám, 1928. jún. 22. 192. p.
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/BrassoiLapok/>
Prágai Magyar Hírlap, 141. szám, 1928. jún. 21. 217. p.
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_somorja_pragaimagyarhirlap/

FELHASZNÁLT IRODALOM

- APRÓ István–PAÁL Vince (szerk.) 2014. A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből. Médiatudományi Intézet, Budapest.
- BEREND T. Iván 1987. Válságos évtizedek. A 20. század első fele közép és kelet-európai történetének interpretációja. Magvető, Budapest.
- ЕКМЕЧИЋ, Милорад 1989. Стварање Југославије: 1790-1918. Просвета, Београд.
- FOSTER, Samuel 2016. Trumbić, Ante. International Encyclopedia of the First World War 1914-1918. URL: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/trumbic_ante (Letöltés: 2021. 01. 10.)
- GERŐ András 2019. Hit illúziókkal. Habsburg Történelmi Intézet–Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Budapest.
- ЂОРЂЕВИЋ, Димитрије 2017. Историја модерне Србије 1800-1918. Завод за уџбенике, Београд.
- GYÖRE Zoltán 2014. Istorija Habzburške monarhije 1526-1918. godine. Filozofski Fakultet, Novi Sad.
- HAJDU Gyula (szerk.) 1976. Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Akadémia Kiadó, Budapest.
- HORVAT, Josip 1936. Politička povijest Hrvatske. Binoza – Svetski pisci – Nakladni Zavod. Zagreb. URL: <http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?B=1&C=X01302&fl=t> (Letöltés: 2021. 01. 10.)
- HORVAT, Rudolf 1992. Hrvatska na mučilištu. Školska knjiga, Zagreb.
- Hrvatska enciklopedija, Trumbić, Ante. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62544> (Letöltés: 2021. 01. 10.)

13 Az oldalszámok azt az oldalt jelzik, amely az internetes adatbázisban megtalálható az 1928. júniusa fölött.

- KISSINGER, Henry 2008. Diplomácia. Panem Kft., Budapest.
- KRIZMAN, Bogdan 1989. Hrvatska u prvom svetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi, Globus, Zagreb.
- КРСТИЋ, Василије Ђ. 1999. Знаменити Срби о Хрватима. Прометеј, Нови Сад.
- МИКАВИЦА, Дејан 2017. Српска политика у Хрватској 1538-1918. Завод за културу Војводине, Нови Сад.
- МИКАВИЦА, Дејан–ЛЕМАЈИЋ, Ненад–ВАСИН, Горан–НИНКОВИЋ, Ненад 2013. Историја Срба у Црној Гори 1496-1918. Прометеј, Нови Сад.
- МИКАВИЦА, Дејан–ЛЕМАЈИЋ, Ненад–ВАСИН, Горан–НИНКОВИЋ, Ненад 2016. Срби у Хабзбуршкој монархији 1526-1918. 2. том. Од Благовештенског сабора до слома Аустроугарске 1861-1918. Прометеј, Нови Сад.
- МИКАВИЦА, Дејан–ЛЕМАЈИЋ, Ненад–ВАСИН, Горан–НИНКОВИЋ, Ненад 2016. Срби у Хабзбуршкој монархији 1526-1918. 1. том. Од Мохачке битке до Благовештенског сабора 1526-1861. Прометеј–РТВ, Нови Сад.
- НОВАКОВИЋ, Стојан 2021. Васкрс државе српске, политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804-1813. Укронија, Београд.
- РАЉ Vince (szerk.) 2013. Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez (Budapest, 2012. november 15.). Médiatudományi Intézet, Budapest.
- PEROVIĆ, Latinka (é. n.). Ubistvo političkih predstavnika hrvatskog naroda u Narodnoj skupštini 20. juna 1928. godine. YU Historija. URL: http://yuhistorija.com/serbian/jug_prva_txt01c2.html (Letöltés: 2021. 01. 10.)
- PETRANOVIĆ, Branko 1988. Istorija Jugoslavije 1918-1988. Prva Knjiga. Kraljevina Jugoslavije 1914-1941. Nolit, Beograd.
- TAYLOR, A. J. P. 1948. The Habsburg Monarchy 1809-1918. A history of the Austrian Empire and Austria-Hungary. Hamish Hamilton, London.
- VINAVER, Vuk 1971. Jugoslavija i Mađarska 1918-1933. Institut za savremenu istoriju, Beograd.

